

SOK

mededelingen **20**

De grootten van Heer, december 1992

Een uitgave van de
Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

SOK

mededelingen

Inhoud

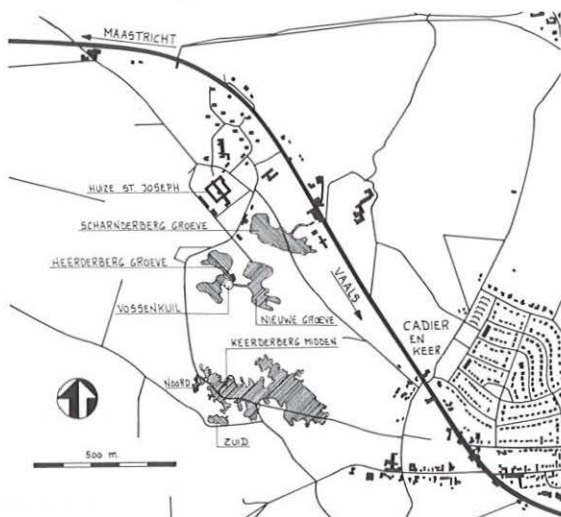
De grotten van Heer

Voorwoord	3
De Scharnderberggroeve	4
De Heerderberggroeve	19
De Keerderberggroeve	34
Dankwoord	72

Voorwoord

Deze uitgave van S.O.K. Mededelingen is een themanummer dat geheel gewijd is aan de "grotten van Heer". Het behandelt:

- De Scharnderberggroeve
- De Heerderberggroeve
- De Keerderberggroeve

Op de hier boven staande situatieschets kunt u de ligging van deze 3 groeves zien. Op de terreinen van Huize St. Jozef zijn nog meer plekken te vinden waar mergelwinning heeft plaatsgevonden. Ik bedoel dan de Nieuwe Groeve, waar al eerder over gepubliceerd is, en een aantal restanten van gangenstelsels. De eerste drie groeves zijn gekozen omdat het in de geschiedenis van het dorp Heer zonder meer de voornaamste en grootste mergelwinningsplaatsen geweest zijn.

Met een projectgroep, waar ik deel van uitmaak, ben ik al geruime tijd bezig met het bestuderen van de groeves van Heer. Mijn interesse voor de groeves die in deze regio te vinden zijn, is te verklaren uit het feit dat ik zelf uit Heer afkomstig ben. Een groeve gaat "leven" door de gegevens van de inventarisatie m.b.t. opschriften, inscripties en tekeningen te koppelen aan archiefonderzoek. Het is mijn bedoeling om het resultaat van deze koppeling via dit themanummer door te geven aan de lezers.

De in dit themanummer opgenomen foto's zijn gemaakt door Henk Ramakers. De auteur is ondergetekende.

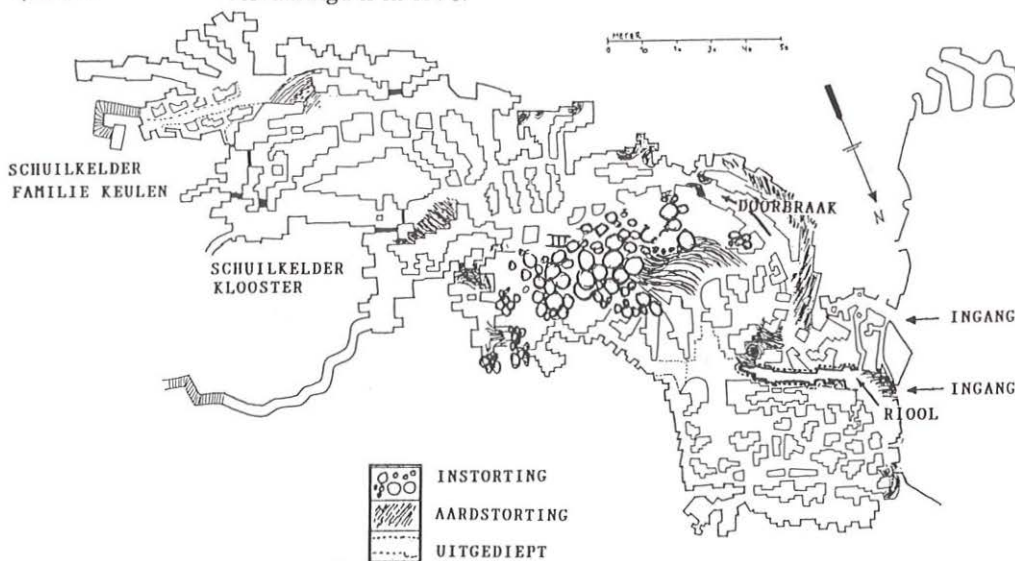
John Knubben
Bombeydaal 7
6228 GT Maastricht

De grotten van Heer De Scharnderberggroeve

Inleiding

Situatieschets
Scharnderberggroeve
(Nr. 105)
Br. J. Slenter en
Br. E.v. Rossum
april 1970

In juni 1988 heeft onze werkgroep, bestaande uit: J. Maes, J. Pletzers, H. Ramakers, R. Ramakers en de auteur van dit artikel, toestemming gekregen om de Scharnderberggroeve te inventariseren op opschriften. Deze groeve ligt achter de boerderij van Huize St. Jozef te Cadier en Keer. Voor deze inventarisatie hebben we de situatieschets gebruikt die door broeder J. Slenter en broeder E. van Rossum vervaardigd is in 1970.

Alle opschriften zijn ter plaatse voorzien van een nummer. Dit nummer werd eveneens aangebracht op de plattgrond. Uitgaande van deze resultaten werd onderzoek verricht. De in onze ogen waardevolle opschriften werden gefotografeerd of op dia vastgelegd.

Algemeen

De Scharnderberg is één van de groeves die op het terrein van Huize St. Jozef te Cadier en Keer te vinden zijn. De ingang is gesitueerd achter de boerderij van de instelling. In het verleden werd ook wel de naam "Boerderijgrot" gebruikt. Vroeger heeft de ingang een stuk naar voren gelegen. Een behoorlijk deel van het oorspronkelijke gangenstelsel is ten behoeve van de winning van losse mergel in dagbouw ontgonnen.

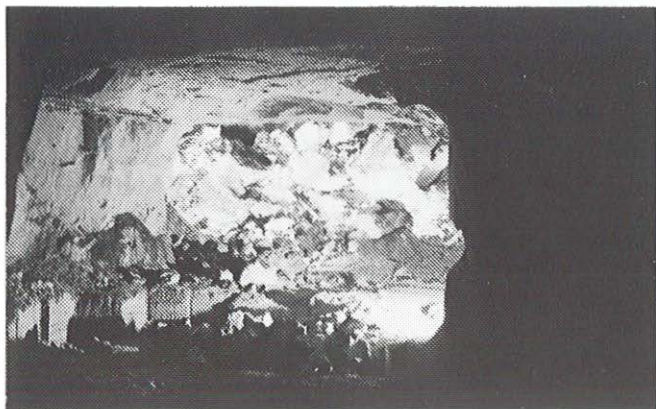
De groeve heeft twee grotere ingangen aan de westzijde en twee kleinere ingangen aan de oostzijde. De ontginning is ongeveer 250 meter diep en 100 meter breed. Ze wordt in twee stukken verdeeld door een vrij grote instorting in het midden en een kleinere instorting iets verder naar achteren. Uit een schrijven van Staatstoezicht op de Mijnen uit 1911 blijkt dat de grote instorting zich reeds lang geleden heeft voorgedaan.

Landschap in het westelijke deel.
De linker hoofdgang
Foto 1

Het westelijke deel bestaat globaal bekeken uit vijf min of meer parallel lopende gangen. De hoogte van de gangen is gering. (foto 1) In de plafonds van de gangen zit een dichte fossielenlaag. Aan de linkerbuitenrand van de groeve is duidelijk te zien dat men vanwege de slechte kwaliteit mergel de ontginning aldaar gestaakt heeft. De regenwaterafvoer van de voormalige gemeente Cadier en Keer in de richting van de bovengrond van de groeve heeft hier overal kleine putjes in de bodem veroorzaakt. Dit kwam door waterdruppels, die door het plafond heen sijpelden. Dat dit de stabiliteit van de groeve geen goed heeft gedaan hoeft geen betoog.

De grote centrale instorting
Foto 2

In dit deel treffen we twee gangen aan met karresporen die als hoofdgang beschouwd kunnen worden. De hoofdgang, die rechtstreeks op de ingang uitkomt, is uitgediept. Dit is duidelijk te zien aan de karresporen die zich hoger op de wand bevinden. Aan de zwarte aanslag op de wanden is te zien dat het uitgediepte deel tot aan de rand toe vol met water heeft gestaan. Vanuit deze gang komt men op een kruispunt van de twee hoofdgangen.

Als men recht door loopt, stoot men op de grote centrale instorting, waar zich een groot koepelgewelf gevormd heeft. (Foto 2) Rechtsafslaand komt men in de hoofdgang die het oostelijke deel der groeve ontsluit. Deze gang is grotendeels afgesloten door een aardstorting. De bodem van deze gang is bedekt met een dikke leemlaag. Van hier uit kan men alleen nog kruipend het achter de grote instorting gelegen deel bereiken.

Achter het kruipgat stuit men bijna onmiddellijk op een volgende instorting. Men kan er aan de rechterkant om heen lopen. Zeer dikke schollen van het plafond zijn omlaag gekomen. In het midden van een aldaar gevormd koepelgewelf staat nog één zeer bouwvallige kolom. De aan de instorting grenzende kolommen dragen ook de sporen van de te grote druk die ze moeten verwerken. Ze vertonen grote scheuren. Deze instorting heeft de hoofdgang bedolven die naar het achterdeel van de groeve voert.

Achter deze instorting zien we een iets gewijzigd ontginningspatroon dan in het voorste deel. Men is hier iets planmatiger te werk gegaan. De kolommen die zijn blijven staan, zijn ruimer van omvang. Daardoor is dit deel dan ook stabiel. In de meest rechtse gangen bevindt zich op de vloer een dikke sliblaag waaraan duidelijk te zien is dat er vroeger water geloosd werd op de groeve. Het de groeve binnengedrongen water heeft op de wanden een aanslag achtergelaten tot ongeveer 30 centimeter hoogte. (Foto 3)

Landschap in het oostelijke deel.
Foto 3

Op een aantal plaatsen heeft men mergelpuin verzameld. Verder naar links vallen een aantal kamertjes op, die door gemetselde muurtjes afgescheiden zijn van de rest van de groeve. Dit is terug te voeren op het feit dat deze groeve in de Tweede Wereldoorlog gediend heeft als schuilkelder. Helemaal links treft men de speciaal daarvoor gegraven vluchtgang aan die een directe verbinding vormt met het klooster van de Franse zusters aan de Rijksweg.

Rechtsachter is de toegang tot de aldaar in de Tweede Wereldoorlog door een landbouwer aangelegde schuilkelder. In de brede gang die bij deze trap uitkomt zijn aan de wand een aantal ijzeren ringen te zien waar het vee aan vastgelegd kon worden. (Foto 4) In dit deel vinden we ook een paar hogere gangen. Deze gangen zijn uitgediept.

Landschap in het gedeelte waar zich de schuilkelder en de veestalling van de familie Keulen bevond. Foto 4

De bevolking dacht vroeger dat de gangen van deze groeve in verbinding stonden met de gangenstelsels in Bemelen. Dit geeft aan dat men vroeger ook al bang was voor de onderaardse labyrinten en dat men zich er geen voorstelling van kon geven.

In meerdere archiefstukken staat vermeld dat de kwaliteit van de hier gedolven mergel vaak niet al te best was. Uit de omtrek van de groeve blijkt volgens mij dat de mogelijkheid om kwalitatief goede mergel uit deze groeve te halen ver uitgeput was.

De geschiedenis

De groeve heeft haar naam te danken aan de Scharnderberg die daar gelegen is. In het schutterijregister van de voormalige schutterij van Heer staat vermeld dat de schutter Willem Vlieg omstreeks 1657 ontdekt zou hebben dat in de heuvels om Heer en Scharn mergel zat, die van gelijke kwaliteit was als die uit Sibbe. De schutterij wilde graag voor de exploitatie daarvan in aanmerking komen. Het kapittel van St. Servaas in Maastricht had toen al gedurende decennia in deze helling de "Heerderberg" als "blokberg" in exploitatie.

De Scharnderberggroeve en Keerderberggroeve hebben zo hun oorsprong gevonden. Het kapittel heeft de "Vrij schutterye onder de heerlijkheit Heer" het recht gegeven om van elk blok, dat uit die groeves gebroken werd, een bepaalde som te innen. Wanneer dat precies gebeurd is valt helaas niet te achterhalen.

De schutterij verkreeg het recht op deze heffing onder de voorwaarde dat het openen der groeven door leden van de schutterij zelf zou gebeuren, evenals het breken van de blokken. Dit alles zonder dat enige vergoeding aan het kapittel verschuldigd was. De schutterij behield deze rechten tot in de 19e eeuw, ondanks oorlogen en de wisselende machthebbers. De schutterij ontving van een inwoner van Heer een heffing van 2 Luikse stuiver per blok. Een niet-inwoner moest een heffing van 4 Luikse stuiver per gebroken blok aan de schutterij betalen. De schutterij werd rond 1826 opgeheven. De groeve is toen eigendom van de gemeente Heer en Keer geworden. Een conflict met het gemeentebestuur omtrent de voornoemde heffing was de oorzaak van de opheffing van de schutterij. In het artikel over de Keerderberg zal ik hier nog nader op terug komen.

In 1801 werd de nodige mergel gedolven uit de Scharnderberg, die verwerkt werd bij de aanleg van bruggen. Om welke bruggen het toen ging wordt niet vermeld.

De Scharnderberg behoorde volgens een meting van het jaar 1803 tot de eigendommen die tot gemeenschappelijk gebruik der inwoners dienden. De Fransen hadden deze eigendommen niet als domein in beslag genomen. Zo bleef de Scharnderberg dienen voor beweiding door het vee van de landbouwende bevolking, die daarvoor jaarlijks een kleine vergoeding betaalde. In documenten van de voormalige gemeente Heer uit 1868 staat dat de Scharnderberg bestemd was voor het weiden der schapen.

In een schrijven van 13 juli 1878 is vermeld dat door de gemeente Heer aan Simon Quaden, blokbreker te Heer, een woning verhuurd wordt. Deze woning is gelegen aan "den Scharnderberg". De jaarlijkse pachtsom bedraagt vijf gulden! De huurtermijn loopt tot 1 oktober 1884.

In een brief van burgemeester en wethouders aan "Heeren Gedeputeerde Staten van het Hertogdom Limburg", gedateerd 18 juli 1884, wordt melding gemaakt van het feit dat de gemeenteraad besloten heeft in haar vergadering van 24 juni 1884, dat deze weer voor drie achtereenvolgende jaren gemeente-eigendommen onderhands verhuurt. Hierin komt ter sprake dat:

"Simon Quaden, welke zich vervolgens vanaf het begin aldaar gevestigd heeft en voortdurend woonachtig is gebleven een regt van opstal had verkregen. Dit regt nu is sedert eenige jaren door de gemeente afgekocht geworden, zoodat dezelve thans vrijelijk en naar willekeur over gezegd huis kan beschikken. De man is echter hoog bejaard en heeft het toezicht op het in de onmiddellijke nabijheid aangelegde bosch, zoodat met het oog op een en ander aan een verhoging van huur niet eens gedacht kan worden. Ten andere ligt het huis zeer afgelegen en

zouden moeilijk andere huurders daarvoor te vinden zijn".

Uit de archieven van de gemeente Heer blijkt dat het gemeentebestuur op 24 april 1902 het kerkbestuur de vergunning geeft om uit de groeve mergelblokken te doen breken. Dit zou echter volledig voor eigen rekening moeten geschieden.

In 1911 verkocht de gemeente Heer de gronden, waar o.a. deze groeve lag, voor f 3000,- aan de paters van het Heilig Hart S.C.J. te Leuven en Bergen op Zoom voor de stichting van het voogdijgesticht Sint Jozef voor regerings- en voogdijpupillen. De Limburger Koerier van 11 november 1911 vermeldt de aankoop en beschrijft de groeve als bouwvallig en sedert jaren gesloten. Heel mooi is de volgende zinsnede:

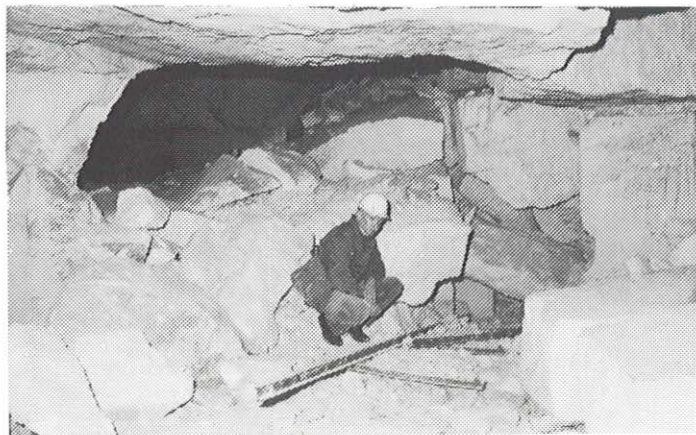
"... ze had geen strekking meer dan tot hol te dienen voor gemengde en zedeloze samenkomsten van het uitvaagsel van Maastricht en omstreken".

Dat de groeve toen niet meer al te stabiel was, blijkt uit het feit dat het Staatstoezicht op de Mijnen in datzelfde jaar voorstelde de groeve met springstoffen te sluiten. De sluiting werd echter opgeschort doordat de stichting vergunning vroeg om voor de bouw van Huize St. Jozef uit de op hun terreinen gelegen groeves mergel te kunnen breken.

Op de aangekochte terreinen bevond zich een oud bouwvallig boerderijtje. Uit gegevens van de voormalige gemeente Heer blijkt dat dit de woning betreft die Simon Quaden bewoond heeft. De bouwval werd destijds nog bewoond door de familie Uit ter Hoeven die uit België afkomstig was. De man bedreef met paard en wagen een soort vrachtrijderij. Op deze hellingen was geen landbouwgrond aanwezig. Toen de vestiging van de stichting een feit was zijn deze mensen verhuisd naar Heer. Ondanks de slechte toestand waarin de boerderij verkeerde, werd ze onmiddellijk benut. Het uit Leuven meegekomen gespan, paard en kar en enig pluimvee werden er ondergebracht. De eveneens meegekomen broeder Remigius betrok een van de vertrekjes als slaapkamer. In het dagboek van de Stichting Huize St. Jozef staat vermeld dat in maart 1917 de boerderij verbouwd wordt.

De Eerste Wereldoorlog ging niet ongemerkt voorbij. Aangezien er uit België geen kalk meer werd ingevoerd, is men toen overgegaan tot het

De instorting met de resten van de spoorbaan. Foto 5

branden van kalk uit mergel. De kalkovens hebben gestaan in de buurt van de boerderij. Ook werd er losse mergel uit de groeve gewonnen die als meststof gebruikt werd. Onder de instorting in het oostelijke deel steken nog spoorstaven uit. Dit wijst op het gebruik van een spoorbaantje bij de ontginning van de losse mergel. (Foto 5)

In de directe omgeving van deze instorting staat een aantal opschriften van de "wagentjesladers". Deze instorting heeft de hoofdgang bedolven waarlangs het transport van de gedolven losse mergel plaatsvond. De winning van de losse mergel heeft in mijn ogen de toch al niet stabiele situatie in het centrale deel geen goed gedaan. Meer bijzonderheden omtrent deze instorting ben ik nog niet te weten gekomen.

Voor het verdere vervoer van de losse mergel, die gebroken werd in de groeves in deze helling, lag er een spoorbaantje tot aan de Rijksweg, vanwaar de mergel zelfs per tram afgevoerd werd.

Uit een proces verbaal van Staatstoezicht op de Mijnen blijkt dat de "Scharnderberggroef" op 3 november 1926 officieel gesloten wordt: *"Blijkens vroegere constateeringen hebben in deze groeve verschillende instortingen plaats gehad en werden tal van aardpijpen aangetroffen, terwijl groote stukken mergel in het dak loshangen, zoodat het uiterst gevaarlijk is de groeve te betreden. De groeve is thans met ijzergaas afgesloten."*

De Franse zusters van het klooster aan de Rijksweg naar Aken (Zusters van Barmhartigheid) hebben omstreeks 1927 van bovenaf een gat geboord tot in de groeve om er het waswater in te kunnen lozen. Nog niet zo lang geleden heb ik waargenomen dat er nog altijd regenwater in de groeve geloosd wordt.

Broeder J. Boekema en frater A. Husson vermelden in hun manuscript uit 1941 dat uit deze groeve geen blokken gebroken zijn voor de bouw van het huis. Zij geven wel aan dat er veel losse mergel is weggehaald. Dit is al eerder in dit artikel ter sprake gekomen. Er staat verder vermeld dat de centrale gang uitgediept is om er het overtollige water van de boerderij in te lozen. (Foto 6)

In de Tweede Wereldoorlog komen de twee kleine ingangen aan de oostzijde tot stand. Beide ingangen zijn destijds gegraven om toegang te geven tot de aldaar aan te leggen schuilkelders. Vanuit het klooster van de Zusters van Barmhartigheid aan de Rijksweg kan men nu, via een speciaal daartoe aangelegde gang, rechtstreeks de groeve betreden. Verder heeft de landbouwer Keulen in 1944 een schuilkelder aangelegd in hetzelfde deel van de groeve. Om de schuilkelder te bereiken werd er een ingang gemaakt vanaf het naast het klooster gelegen weiland. Wij vonden ook een opschrift van de familie Keulen waaruit bleek dat ze de schuilkelder in 1944 en 1945 met het hele gezin daadwerkelijk gebruikt heeft. Deze landbouwer heeft naderhand nog vergunning gevraagd om in deze groeve witlof te mogen kweken en om er tevens landbouwmaterialen te mogen bewaren.

Broeder J. Slenter vertelde mij een leuke anecdote over het gebruik van de Scharnderberg tijdens de Tweede Wereldoorlog als "smokkelroute". De bezetters hadden in 1942 Huize St. Jozef en Huize St. Gerlach gevorderd. De bewoners werden elders gehuisvest. Broeder J. Boekema en broeder S. van de Bersselaar zijn toen op de boerderij gebleven om zo goed en zo kwaad als het ging een oogje in het zeil te kunnen houden. Via de groeve werden allerlei door de bezetters in beslag genomen produkten van de boerderij naar het klooster van de Franse zusters aan de Rijksweg gesmokkeld. Die goederen werden aldaar in een gereedstaande vrachtwagen geladen. De jongens van Huize St. Jozef, die in Sittard ondergebracht waren, werden zo in deze schaarse tijd toch nog regelmatig bevoorrad.

Uit een aantal inscripties uit 1944 kunnen we ook opmaken dat diverse Amerikaanse militairen de groeve bezocht hebben. De handboogvereniging van Cadier en Keer heeft in de vijftiger jaren in het oostelijke deel een lange rechte gang benut als schietbaan. De scorelijsten staan op de muur vermeld. Op dit moment is nog een deel van de groeve in gebruik als opslagplaats van de broeders.

In januari 1955 wordt door 3 blokbrekers uit Berg en Terblijt de rechter ingang aan de westelijke zijde tot stand gebracht. Vanwege de bouwvalligheid van het voorste gedeelte van de groeve werd toen een rechtstreekse toegang gemaakt tot de bestaande aardappel- en bietenberg in de groeve.

De rechter hoofdgang in het westelijke deel die uitgediept is om er in te kunnen afwateren.
Foto 6

De opschriften

Het oudste jaartal dat we vonden was 1757. Zoals reeds gezegd kan de groeve aanzienlijk ouder geweest zijn. Ik had gehoopt de naam tegen te komen van Gülpen van Scarenbergen. Deze naam troffen wij aan in de oudste delen van de twee hier na te bespreken groeves. Archiefonderzoek bracht tot nu toe niets aan het licht omtrent deze persoon. In oude geschriften wordt Scharn aangeduid als Scaren. Ik bracht de naam dan ook in verband met de Scharnderberg.

In de oudste gedeelten van zowel de Heerderberg als de Keerderberg zijn deze opschriften te vinden. De hoge positie op de wanden in deze twee groeves en de gehanteerde karakters, geven aan dat ze zeer oud zijn. In de Heerderberg staat zijn naam vaker vermeldt naast of in de directe omgeving van opschriften die dateren van de laatste helft van de zeventiende eeuw. Aangezien het voorste gedeelte van de Scharnderberggroeve verdwenen is, valt hier helaas weinig over te zeggen.

Wij vonden een aantal keren de naam Nicolaes Sponcius. Hij heeft o.a. het volgende opschrift gemaakt:

"Den 17 meert 1786 begennen te vaeren den smee van Ambij".

Er staat een uitgebreid telraam bij. Op 18 maart 1786 vermeldt hij, dat "48 block gevaeren zijn naar Ambij". De naam Sponcius komen we tegen bij opschriften die gedateerd zijn tussen het eerder vermelde opschrift en 21 juli 1807. Zijn naam was ons nog niet bekend.

Uit archiefonderzoek bleek hij een huurling te zijn die zich in Heer gevestigd had. Bij een volkstelling, die de Franse bezetters hielden in 1796, staat hij genoteerd als telnummer 145. De gegevens vermelden het volgende:

*Nicolaus Sponcius 60 blokbreeker
Anna Lejour 42 huysvrouw
Christianus Quaden 18 zoon
Simon Quaden 16 zoon
Jacob Quaden 14 zoon*

Heer had in die dagen 447 inwoners. Bij deze telling werd slechts van één blokbreeker melding gedaan.

Uit het huwelijksregister blijkt, dat Sponcius op 28 juli 1788 getrouwd is met Anna Maria Lajoie (34), de reeds genoemde Lejour, die eerder gehuwd was met Jacobus Quaden. Deze was overleden op 18 augustus 1787. Sponcius zelf was weduwnaar van Margaretha Herben. De gegevens vermelden verder dat hij "blokbreeker" was. Dat hij nog op hoge leeftijd in de blokberg actief was blijkt uit het opschrift van 1807. Hij was toen immers al 71 jaar! Heel leuk zijn ook de opschriften waarin Sponcius melding doet van het feit dat hij betaald is in geld (schellingen) en in naturalia (brood en boter). Deze opschriften luiden als volgt:

"Den 12 January 1788 nu heb gehat 3 1/2 pont broet en 3 haelf pont boeter".

"Den 22 January gehat 25 pont broet en een pont boeter en vertert 12 st. en 4 oude schelgen."

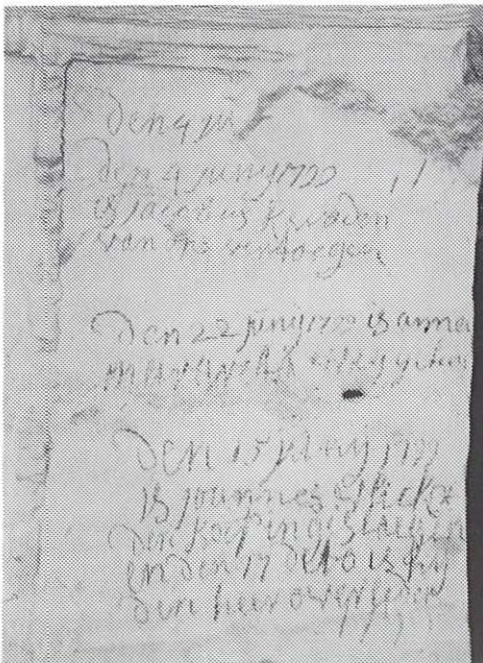
Zijn drie stiefzonen hebben gezorgd voor het overgrote deel van de bekende blokbrekersfamilie Quaden welke in de negentiende eeuw zeer actief was in meerdere groeves in deze regio. Het spuurwerk werd een beetje bemoeilijkt door het feit dat de naam op verschillende manieren weergegeven wordt. Hij wordt meestal geschreven als Quaden, maar we komen hem ook tegen als Quaaden en Kwaden. Uit het onderzoek bleek dat we dan steeds met dezelfde familie te doen hebben. In 1796 woonde er naast de reeds genoemde telgen Quaden niemand met die familienaam in Heer.

Uit de geboorteregisters van de parochie Heer blijkt, dat alle blokbrekers Quaden nazaten zijn van Jacobus en zijn drie zonen. De Simon die in de volkstelling vermeld wordt is geboren in 1780. Hij werd in 1809 vader van een zoon die eveneens Simon heette. Ze zijn allebei als blokbreker actief geweest. Ze hebben vaker de toevoeging "den ouden" of "den jongen" gebruikt. Dit zijn we in de Scharnderberg ook tegengekomen. Het is ook de "jonge" Simon geweest die het huisje gehuurd heeft waarover dit artikel eerder melding doet. In een volgend artikel zal ik nog uitvoerig op deze familie terug komen.

We vonden in deze groeve van deze blokbrekers opschriften, die gedateerd zijn tussen 1799 en 1868. Een aantal aardige opschriften vermeld ik hier: (Foto 7)

"Den 15 juny 1799 is Joannes Vliecx den koep ingeslagen en den 17 dito is hij in den heer overleden".

Simon Quaden doet verslag van het drama waarbij Joannes Vliecx om het leven gekomen is. Foto 7

Dit opschrift staat in het achterdeel van de groeve, in de directe nabijheid van de instorting, op een plaats waar meerdere opschriften van Simon Quaden bij elkaar staan. Het vertelt ons dat er in Heer iemand door geweld om het leven gekomen is. Het overlijdensregister leert ons dat er op die datum inderdaad iemand met die naam overleden is. Uit de volkstelling van 1796 blijkt dat het slachtoffer op het moment van overlijden 19 jaar oud was. Joannes was de enige zoon van de weduwe Laurens Vliekx die bij haar 70 jarige moeder inwoonde. Oma stond bij de telling vermeld als keuterse, wat zoveel betekent als een kleine landbouwer zonder paard. Verder bestond het gezin nog uit 5 dochters in de leeftijd tussen 1 en 22 jaar. De gevolgen, die het drama voor dit gezin in deze armoedige tijd met zich meebracht laten zich gemakkelijk raden.

Het volgende opschrift laat zien dat Simon Quaden (vermoedelijk handelt het hier over de zoon) zich nauw verbonden voelde met de Scharnderberg. Het feit dat hij er woonde maakt dat heel verklaarbaar.

"Simon Quaden Blokbreeker den Scharnderberg"

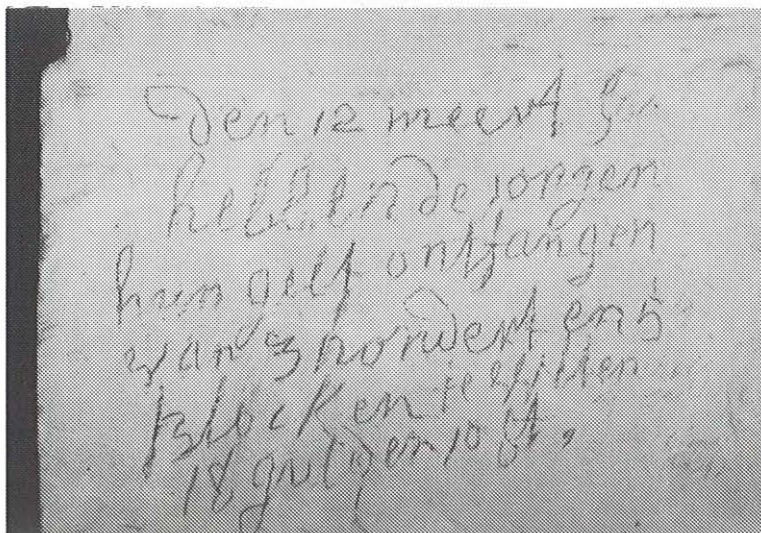
In een ander opschrift geeft Simon aan dat iemand voor de eerste keer in de groeve geweest is om blokken te breken. De persoon waarover het handelt staat op een paar plaatsen vermeld.

"Den 20 xber 1800 is Lambert Thissen den eerst mael in den berg geweest".

Wij vonden in de uitgediepte afwateringsgang in de linkerwand een met mergelpuin afgesloten doorgang. Toen het puin verwijderd was, zagen wij een grote kamer. Ons oog viel het eerst op het volgende opschrift:

"Hier in het jaar 1847 heeft Simon Quaden deesen kamer toe gemaak den 26 janwaren".

Verder bevinden zich hier meerdere gave opschriften die allemaal gedateerd zijn rond het jaartal 1800. De mooiste opschriften in deze kamer waren de volgende.

De rekening van
Simon Quaden "den
ouden" Foto 8

"Den 12 meert Simon en de jongen hebben hun gelt van 3 hondert en vijf der blocken ontvangen".

Op de kolom ernaast staat een opschrift met bijna dezelfde tekst.

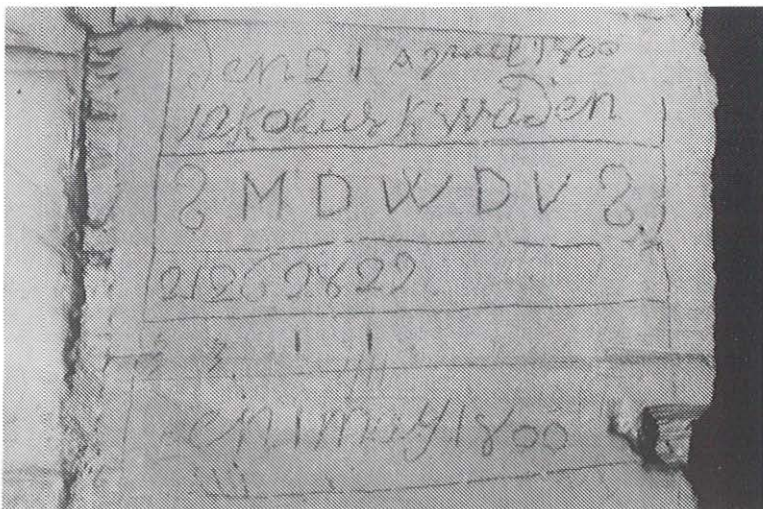
"Den 12 meert hebben de jongen hun gelt ontvangen van 3 hondert en 5 blocken te weten 18 gulden en 10 stuivers". (Foto 8)

Een eenvoudig rekensommetje leert ons dat de blokkbrekers toen, naast de heffing voor de schutterij, dus ongeveer 6 cent per blok kregen.

Een ander opschrift in deze kamer geeft aan dat alle drie de broers Quaden in deze groeve vertoefd hebben. Dit was voor ons nieuw. De namen van Simon en Jacob komt men vaker tegen. De naam van Christiaan kwamen we hier voor het eerst tegen.

In een ander kamertje nabij de afwateringsgang vonden wij een uit 1800 daterend opschrift van Jacobus Quaden. Het is een soort werkstaat die de productie weergeeft. (Foto 9)

De werkstaat van
Jacobus Kwaden.
Foto 9

In een gang links van de afwateringsgang vonden we het volgende opschrift uit 1807 van Simon Quaden, waarin hij blijk geeft niet tevreden te zijn met de kwaliteit mergel die hij breekt:

"Hier is goede blok was hij maar niet kapot"

Vlak bij het vorige opschrift staat met rode krijt op de wand:

"Symoen hoenee anno 1788".

In de hoofdgang die naar het achterdeel voert staat het volgende opschrift:

"1850 den 22 janwaren is Simon Quaden met zinen broeder eer door gebroken".

De grote instorting heeft vermoedelijk plaatsgevonden rond 1811. Dat men vóór de doorbraak al meerdere jaren in het achterdeel gebroken heeft, blijkt uit het feit dat veel opschriften aldaar gedateerd zijn tussen 1799 en 1811. De instorting maakte tussen 1811 en 1850 het breken vermoedelijk onmogelijk. Het gegeven dat er in deze groeve geen opschriften te vinden zijn over deze periode, kan gezien worden als een duidelijke aanwijzing in die richting.

In 1850 was de eerder vermelde doorbraak waarschijnlijk noodzakelijk om de groeve verder te kunnen exploiteren. Dat het hier om een doorbraak handelt, blijkt volgens mij eveneens uit het feit dat de gang ongeveer 30 meter rechtdoor loopt, zonder aftakkingen, langs de grote instorting door. In het achterdeel staat het volgende opschrift dat rechtstreeks te maken heeft met het bovenstaande:

"Op heeden den 15 september 1850 is Simon Quaden zoon van den houden Simon Quaden begennen te breeken"

Er staan ook de volgende opschriften:

"Vaassens van den Scharnderweg heeft 10 blokken gehald den 9 november 1850"

"Brekeplaas Simon Quaaden den 17 juny 1868".

Vlak daaronder staat de naam "Mathtijs Quaden". Hier heeft Simon waarschijnlijk zijn zoon Mathijs bij zich, die geboren is in 1844.

In deze groeve hebben ook nog andere blokbrekers gewerkt. We vonden een opschrift van 19 oktober 1787 van Christiaan Konings en Jasper Janssen waaruit blijkt dat ze op die datum met breken begonnen waren. Op een paar plaatsen staan deze namen vermeld. De namen van Theodorus Heuts en Jacobus Hoeberiks vonden we bij opschriften die gedateerd zijn tussen 1807 en 1811. De namen van de laatste twee komen we ook tegen in de Keerderberg. In een kamer uiterst links in het voorste deel van de groeve heeft Heuts tevergeefs gezocht naar goede mergel. Hij geeft aan dat hij op 1 januari 1807 hier heeft gewerkt. Hij is nog minder tevreden met de kwaliteit mergel dan Simon Quaden in datzelfde jaar. Theodorus geeft er dan ook op een gegeven moment de brui aan. Dit maakt hij duidelijk door middel van het volgende opschrift:

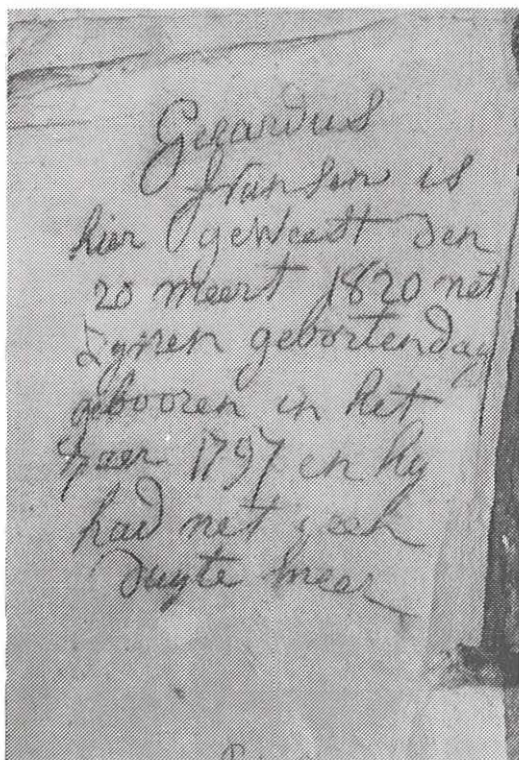
"Hier in dit werk is geen fortuyn meer te behaelen: hier is gewerkt in het jaar 1807 den 22 februaris".

In het jaar 1807 heeft zich ook een dodelijk ongeval voorgedaan in de Scharnderberg. Dit blijkt uit een opschrift, dat melding doet van het gegeven dat op die plek op 27 februari 1807 een zekere Willem Paulissen doodgebleven zou zijn. Omdat ik twijfelde aan de authenticiteit van dit opschrift, werd het overlijdensregister van de parochie Heer geraadpleegd. Op de vermelde datum bleek inderdaad iemand met deze naam overleden te zijn. Helaas ben ik nog niet achter meer feiten omtrent dit gebeuren kunnen komen. Een aardig opschrift is dat van een zekere Gerardus Franssen. Deze

geeft aan dat hij de groeve op 20 maart 1820 op zijn verjaardag bezocht heeft. Hij is geboren in 1797 en hij is helaas blut! (Foto 10)

Op een plaats in de groeve waar deze zich in de bovengrond kruist met de Pastoor Kickenweg, staat een opschrift dat men aldaar de rijtuigen van boven kan horen varen. Een passerende boerenkar maakte op de klinkerweg waarschijnlijk zoveel lawaai dat het tot in de groeve te horen was.

Op 22 september 1860 hebben J. Schreurs en E. Vliegen uit Cadier en Keer met rode krijt een aantal keer hun naam en/of het jaartal 1860 op de wand aangebracht. Deze twee namen en ook de markering met het jaartal 1860 zijn eveneens te vinden in de Keerderberg. In het artikel over deze laatste groeve kom ik terug op deze twee personen en het waarom van deze opschriften.

De verjaardag van
Gerardus Franssen.
Foto 10

Literatuur

- Archief Margraten, oud gemeentearchief Cadier en Keer.
- Archief Staatstoezicht op de Mijnen, dossier Scharnderberg.
- L. Duysens, Huize St.Jozef 1911 - 1986, 1986 Maastricht.
- Frater A. M. Husson en broeder J. Boekema, De grotten van de Heerderberg, Manuscript (ongepubliceerd) 1941.
- Rijks Archief Limburg te Maastricht, register van de schutterij van Heer (verzameling handschriften).
- Rijks Archief Limburg te Maastricht, dossier mergelgroeven betreffende Scharnderberggroeve en Heerderberggroeve onder Heer en Keerderberggroeve onder Cadier en Keer, 1911-1912
- Stadsarchief Maastricht, oud gemeentearchief Heer.
- Stadsarchief Maastricht, registers Doop, Trouw en Overlijden parochie Heer.
- J.M. van de Venne Geschiedenis van Heer, 1957 Maastricht.

Inleiding

De Heerderberg is een middelgrote groeve van ongeveer 200 meter diep. De groeve ligt globaal bekeken in dezelfde helling als de in het vorige artikel beschreven Scharnderberggroeve. De hoofdingang ligt enigszins verscholen achter het dierenpark van Huize St. Jozef. Dat is maar goed ook, want deze groeve leent zich vanwege haar uitermate bouwvallige karakter absoluut niet voor bezoek. Het gehele terrein is door een hekwerk omringd.

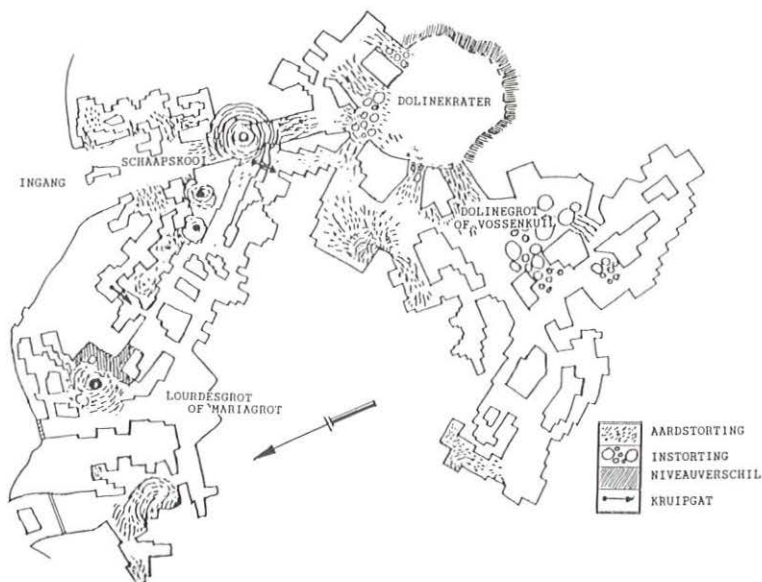
Als we de groeves van Heer vergelijken wat betreft hun ouderdom, dan kunnen we met vrij grote zekerheid stellen dat de Heerderberg de oudste is. Hij vindt zijn oorsprong ergens rond 1550. Dit kan men afleiden uit oude archiefstukken. De eerste keer dat de groeve met name vermeld wordt, dateert uit 1590. Uit de gebruikte winmethode kan men eveneens afleiden dat de groeve stamt uit de late Middeleeuwen.

De vrij chaotische exploitatiemethode en de grote mate waarop in deze groeve roofbouw bedreven werd, heeft de stabiliteit uitermate negatief beïnvloed. Bij de veel voorkomende instortingskraters viel het mij verder op dat er boven de mergellaag maar weinig dekgrond aanwezig was. De inwerking van het regenwater kan dus eveneens gezien worden als een van de mogelijke oorzaken van de vele instortingen. Oude opschriften of inscripties zijn, met het oog op verdere instortingen, vastgelegd op dia, foto en video.

Algemeen

De groeve is op meerdere plaatsen te betreden. Door de diverse instortingen die in het grijze verleden hebben plaatsgehad, bestaat de Heerderberg nu uit drie afzonderlijke delen die nog slechts via kruipgaten met elkaar in verbinding staan. De instortingen en leeggelopen aardpijpen zorgen voor een grillig en schilderachtig landschap. De gebruikte benamingen zijn echte volksnamen die overgenomen zijn uit het manuscript "De grotten van de Heerderberg", van broeder J. Boekema en frater A. Husson. Deze namen zijn ook terug te vinden op de situatieschets van br. J. Slenter en br. E. van Rossum. In de Heerderberggroeve zijn de volgende delen te onderscheiden:

- De Schaapskooi.
- De Lourdesgrot of Mariagrot.
- De Dolinegrot of de Vossenkuil.

Situatieschets
Heerderberggroeve
(Nr. 45)
Br. J. Slenter en
Br. E. v Rossum
februari 1971

De Schaapskooi

Achter het dierenpark zijn twee grote ingangen. Het gedeelte dat men via deze ingangen rechtstreeks kan betreden heet De Schaapskooi. Op meerdere plaatsen kan men door instortingen het licht van buiten zien binnendringen. Door deze open verbindingen met de buitenlucht zitten de wanden vol met groene aanslag. Dit deel bestaat uit één hogere gang (± 8 meter) met enkele uitlopers. Verder treft men er enkele lagere zijgangen aan (± 2 meter). Door de drukwerking zijn hier zowel de wanden als de plafonds afgebrokkeld. De Schaapskooi wordt begrensd door aardpijpen en instortingen.

In het artikel over de Scharnderberg wordt reeds vermeld dat de hier gelegen graslanden bestemd waren voor het weiden der schapen van de landbouwers van Heer. Het voorste deel van de in de nabijheid gelegen Heerderberggroeve werd benut als schaapskooi. Op een aantal plaatsen vindt men halstergaten. Dit duidt op een gebruik van de groeve als schuilplaats voor mens en vee in tijden van oorlog. In dit artikel zal ik hier nog uitgebreid op terug komen.

Als men vanuit de ingang in de Schaapskooi rechtdoor loopt, stuit men op een bijna volledig door een aardstorting volgelopen gang. Daarachter maakt een instorting het verder gaan onmogelijk. Deze gang is vroeger de hoofdgang geweest die dieper de groeve in voerde, richting de Lourdesgrot en de Vossenkuil. Dit blijkt uit het feit dat het mogelijk is om over de aardstorting heen kruipend, via een in de rechterwand uitkomende gang, in de Lourdesgrot te komen. Volgens mij leidt deze hoofdgang naar het centrale deel der groeve dat volledig ingestort is. Dit is o.a. af te leiden uit de richtingen van de diverse gangen. Wanneer deze gang is ingestort is niet duidelijk. Uit het feit dat er verder geen naar buiten leidende gangen meer

aangetroffen worden, kan men afleiden dat de instorting na het beëindigen van de exploitatie heeft plaatsgevonden.

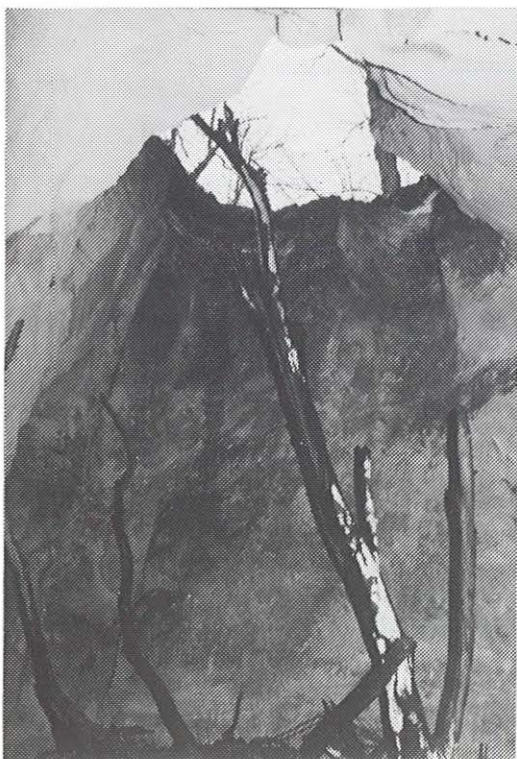
De Lourdesgrot of Mariagrot

Door over de aardstorting te kruipen of via een nauwe, uitermate bouwvallige, doorgang kan men dit gedeelte van de Heerderberg betreden. Men kan hier eveneens komen door de ingang bij de Lourdesgrot. Een ijzeren hekwerk verhindert momenteel het rechtstreeks betreden van de groeve. Dit deel dankt zijn naam aan het Mariabeeld dat bij de laatstvermelde ingang in een nis is aangebracht. Vroeger werden hier in de meimaand missen gelezen voor het personeel en de jongens van Huize St. Jozef.

De doorgang die van uit de Lourdesgrot dieper de groeve in voert, is erg klein. De opening is ongeveer twee meter hoog en een meter breed. Uit de situatie ter plekke kan men afleiden dat het hier om een doorbraak handelt, die waarschijnlijk min of meer toevallig ontstaan is. Het is in ieder geval onmogelijk geweest om via deze opening mergel met kar en paard naar buiten te vervoeren.

De hoogte van de gangen varieert van ongeveer zeven meter tot manshoog. Dit deel telt meerdere instortingen en aardstortingen. Een instortingskrater met een diameter van ± 10 meter, waardoor het licht van buiten naar binnen door dringt, verschaft een heel aparte sfeer. Het volledige plafond is verdwenen en men heeft een doorkijk in het bovengelegen bos. (Foto 11)

Een doorkijkje in het
bovengelegen bos.
Foto 11

Hier bevinden zich een aantal lage gangen die bijna volledig volgelopen zijn door aardstoringen. Er heeft zich hier ook een kleinere ingang bevonden. Deze opening is dichtgemetseld. Van een regelmatig gegraven stelsel is absoluut geen sprake. Alles is even onregelmatig en grillig. De instorting en aardpijpen verhogen dit effect.

Het viel mij op dat in dit deel van de groeve de exploitatie op meerdere niveaus heeft plaatsgevonden. Dit is het beste te zien op een plaats waar in de onderkant van een gang een dieper gelegen gangenstelseltje aangesneden is.

De Dolinegrot of de Vossenkuil

Door een nauw kruipgat komt men in dit deel van de groeve. Men kan hier eveneens komen via de enorme krater, die centraal gelegen is. Dit stelsel is het grootste van de drie te onderscheiden stelsels in de Heerderberg. Het is in de volksmond meer bekend als de Vossenkuil, dit vanwege het feit dat zich hier vroeger veel vossen ophielden. Bewoners van Heer schoten vanaf de rand van de grote centrale doline, welke rechtstreeks in de berg uitkomt, op de vossen. Het is momenteel nog een geliefde plek bij jagers om een vos te verschalken.

Op dit moment bestaat er geen rechtstreekse verbinding meer met de uitgang. Men kan er in ieder geval van uit gaan dat de instorting van de hoofdgang heeft plaatsgevonden na de roerige oorlogsjaren tussen 1568 en 1794. In deze jaren heeft deze groeve immers meermalen gediend als schuilgelegenheid. De hoofdgang moet toen dus nog intact geweest zijn.

Landschap met
prachtige hoge
gangen in de
Vossenkuil. Foto 12

De dolinekrater heeft een doorsnede van ongeveer 60 meter. Over deze oppervlakte is de gehele groeve ingestort. Het feit dat drie gangen uitkomen in de doline geeft aan dat er meerdere kolommen tegelijk bezweken zijn. Vanaf de bodem van de doline kijkt men tegen de rechte mergelwanden op. Door de ongerepte natuur ter plaatse is het alsof destijds het boven de groeve gelegen bos over de gehele oppervlakte van de instorting mee omlaag gevallen is. Vanaf de bodem van de krater kan men op twee plaatsen afdalen in de groeve. Wanneer deze instorting heeft plaats gevonden, valt niet te zeggen. Broeder J. Boekema en frater A. Husson gaan er in hun manuscript van uit dat dit minstens 200 jaar geleden gebeurd moet zijn.

Komend vanaf het kruipgat staat men rechts van de grote krater plots in een grote zaal met een prachtige hoge instortingskoepel. Aan de karresporen op de rechterwand is te zien dat het hier een hoofdgang betreft. Deze gang is afkomstig uit de grote centrale instorting. Dit kan beschouwd worden als een bewijs voor de mogelijke richting van de in de Schaapskooi aangetroffen hoofdgang.

Het deel achter de instortingskoepel is zonder meer het interessantste stuk van de groeve. De gangen zijn, door het feit dat ze uitgediept zijn, voor deze regio ongekend hoog. (Foto 12) Persoonlijk vind ik dit een van de mooiste onderaardse landschappen die ik ken. (Foto 13) Dit stelsel is, o.a. door het feit dat er veel roofofbouw heeft plaatsgevonden, echter uitermate bouwvallig. De pilaren zitten vol met scheuren, of zijn in ernstige mate afgebrokkeld. (Foto 14)

In een van de lagere zijgangen vonden wij aanwijzingen dat er een veestalling geweest was. In deze kamer zitten veel halstergaten. Uit de afgeronde hoeken blijkt dat deze veestalling gebruikt is. Op een hoogte van ongeveer 2 meter zijn in de wanden een aantal gaten, zgn. "opberggaten", waarin balken gezeten hebben. Op deze balken werd

destijds een soort vloer aangelegd, waardoor een hooizolder ontstond. De ruimte tussen verdiepingvloer en plafond is ongeveer anderhalve meter. Om gemakkelijk boven te geraken is in de achterliggende wand zelfs een trapje uitgewerkt. Het is niet uitgesloten dat deze "verdieping" ook gebruikt is als slaapplaats voor de eigenaar der dieren met zijn gezin. Deze plaats was daar uitermate geschikt voor aangezien men hier de lichaamswarmte van de dieren optimaal kon benutten.

Komend vanaf het kruipgat, dat de toegang is tot dit stelsel, vonden wij links van de instortingskrater meerdere aanwijzingen dat de groeve vaker gediend heeft als veestalling. Naast halstergaten troffen wij er een in de zijwand uitgehakte voerbak aan en tevens enkele voetstukken (mergelbanken van ongeveer 50 centimeter hoog), die eventueel gediend kunnen hebben als voerbak.

In de groeve zagen wij op diverse plaatsen overblijfselen van overwinteringsplaatsen van eikelmuisen. Verder wezen meerdere krabsporen en schaalresten van eieren op het verblijf van steenmarters en/of vossen in de groeve.

Voorbeeld van één van de vele bouwvallige situaties.
Foto 14

De geschiedenis

In "De geschiedenis van Heer" van J. M. van de Venne wordt beschreven dat de oude schepenbank van Heer, bestaande uit de gehuchten Heer, Scharn en Keer, een bezitting was van het kapittel van St. Servaas te Maastricht. Hierdoor behoorde ook de Heerder blokberg tot de eigendommen van het kapittel. Voordat ik het over deze blokberg ga hebben, wil ik eerst iets vertellen over de schepenbank.

Reeds in het jaar 1292 erkent pastoor Udo van Colmont dat het kapittel van St. Servaas sinds onheuglijke tijden de tienden van Heer trok. Hier uit blijkt dus dat Heer al sinds mensenheugnis als heerlijkheid met schepenbank tot de eigendommen van het kapittel behoorde. De schepenbank zorgde voor de uitoefening van de rechtspraak binnen de onder haar jurisdictie vallende plaatsen. De schepenbank, ook wel schepengerecht genoemd, bestond uit een rijproost, een schout, zeven schepenen, een secretaris en de gerechtsbode.

Het kapittel benoemde een van haar kanunniken als rijproost. De rijproost moest namens het kapittel toezicht houden op het rechterlijke bestuur der banken in de ruimste zin van het woord. Hij moest de hem toevertrouwde dorpen zo dikwijls mogelijk bezoeken en zo mogelijk het jaar- of het voogdgeding en de gewone rechtszittingen bijwonen en de rechtspraak bevorderen door schout en schepenen te ontbieden. Wanneer er conflicten ontstonden, waarbij de rechten van het kapittel rechtstreeks betrokken waren, moest hij dadelijk kennis geven. Hij mocht ook op eigen initiatief handelen, als dit maar geen nadeel voor het kapittel opleverde. Het toezicht op de groeve en het blokbreken daarin behoorde mede tot de verantwoordelijkheden van de rijproost.

De functie van de schout zou men kunnen vergelijken met die van substituut-officier van justitie, tevens commissaris der politie. Hij moest overtreders opsporen en de klacht indienen bij de schepenbank. De schepenen moesten als rechters oordelen over de grote misdrijven. Het vonnis werd geveld op de eis van de schout.

De hierboven beschreven jaergedingen werden door klokgelui afgekondigd. Op deze gerechtsdagen, ook voogdgedingen genoemd, moest uit elk huisgezin één man verschijnen, en werden klachten en zgn. inquesten behandeld over overtredingen, zoals het niet schoonhouden van waterlopen en grachten langs erven, het niet in goede staat brengen van wegen, etc. Ook werden door de "momboir des heren", dit is de vertegenwoordiger van de rijproost, dan klachten ingediend tegen wanbetalers der cijnsen aan het kapittel. Er werden eveneens gewone processen van twee burgerlijke partijen tegen elkaar behandeld.

Gewoonlijk hadden er te Heer een aantal gewone gedingen plaats en drie "jaergedingen". Het eerste vond plaats na Driekoningen, het tweede na Beloken Pasen (de zondag na Pasen), het derde na St. Jan (24 juni). Wanneer men op één zitdag niet gereed kwam met alle

klachten, werd er een zgn."achterjaergeding" gehouden.

De vergaderingen van de schepenbank werden op diverse plaatsen gehouden. In de jaren 1588 en 1589, de Tachtigjarige Oorlog was toen in volle gang, werden de zittingen op de Burcht en in Scharn gehouden.

Gedurende eeuwen werd de rechtspraak ten uitvoer gebracht via de schepenbanken. Pas toen de Fransen in 1794 de Zuidelijke Nederlanden veroverden en door de val van Maastricht ook het daaromheen gelegen gebied in hun macht kwam, werden hierin aanzienlijke veranderingen aangebracht.

Nu weer terug naar de mergelgroeve waar dit artikel over handelt. Het kapittel had in Heer, in de helling bij Huize St. Jozef, een kleine zgn. blokberg. Dit blijkt uit oude middeleeuwse archiefstukken, waar de groeve in vermeld wordt.

Er komen harde mergellagen in deze blokberg voor, de zgn. tauw. De blokken die uit deze groeve kwamen, werden daarom voornamelijk gebruikt voor fundering en binnenwerk en minder voor buitenwerk. De protocollen van het kapittel geven enkele aanwijzingen omtrent de exploitatie van de groeve. Van een geregelde exploitatie kan men moeilijk spreken. Zo nu en dan werd aan iemand toestemming gegeven om blokken te breken, waarvan dan tienden moesten worden afgestaan aan het kapittel. Dit blijkt o.a. uit de toestemming, welke in 1699 aan "die van Heer en Keer" gegeven werd om blokken te breken, mits zij, "zoals vanouds", tienden daarvan gaven.

— Uit de protocollen van het kapittel blijkt dat de mergel o.a. voor de volgende gebouwen gebruikt is:

- Bij bouwactiviteiten aan de O. L. Vrouwekerk te Maastricht.
- Voor de oude kerk van Heer. Op 26 juni 1590 werd aan Theodoor Dolmans toegestaan om 200 blokken op eigen kosten te breken. Deze blokken mochten alleen gebruikt worden voor de herstelling van de kerk.
- Voor reparaties aan de vestingwerken van Maastricht. Op 3 april 1592 schonk het kapittel 3000 blokken voor de reparaties aan de fortificaties. De kanunniken Christoffel van Bocholtz en Olivier van Eynatten van Lichtenberg kregen de opdracht toezicht te houden bij het breken.
- In 1598 en 1599 zijn andermaal mergelblokken geschonken voor hetzelfde doel. De rijproost kreeg beide malen opdracht om met de blokbrekers te onderhandelen en toezicht te houden.
- Voor de kerk van het Leprozenhuis dat aan de Scharnerweg lag. Op verzoek van de ontvanger der leprozen besloot het kapittel in zijn vergadering van 24 mei 1596 om 100 blokken te schenken voor dit doel.

- Voor de Jezuïetenkerk (oude schouwburg) te Maastricht. Het kapittel deed deze blokken breken in 1605 en 1608.
- De stenen brug en de fundamenteën van een schuur van de Burcht in Heer werden in 1644 gerepareerd. Daarom kreeg een zekere Peusens toestemming om 100 blokken te breken uit de mergelgroeve van Heer. Hij moest echter een eed afleggen dat hij niet meer blokken zou breken.

De protocollen vermelden op 30 april 1770 dat Joannes Offermans van Heer voortaan verboden wordt om mergelblokken uit de schepenbank weg te voeren.

De vesting Maastricht werd tussen 1568 en 1794 herhaaldelijk belegerd. De belegerende troepen hebben ook in Heer behoorlijk huisgehouden. Meestal werd de bevolking uitgeplunderd. In de archieven van de parochie Heer staat vermeld dat pastoor Joannes Coen van Herstal, pastoor van 1594 tot 1614, meerdere malen met zijn parochianen de mergelgroeven in moest vluchten. Zo kwamen in 1601 de troepen van de Spaanse bevelhebber Mendoza in opstand wegens het niet betalen van soldij. Ze sloegen aan het muiten. Ze dwongen o.a. de bewoners van Heer in hun onderhoud te voorzien. De vlucht van de bewoners met zoveel mogelijk vee in de beschutting van de mergelgroeven was in zulke roerige dagen een voor de hand liggend gegeven.

De archieven van de parochie Heer vermelden verder dat Egidius Rutten, pastoor te Heer van 1660 tot 1676, tijdens het beleg van Maastricht in 1676 door stadhouder Willem III met zijn parochianen de toevlucht moest nemen in de mergelgroeven. Voor drinkwater voor mensen en vee werd een put gegraven, de zgn. "pastoorsput" bij Huize St. Jozef. De bevolking nam koeien, schapen en varkens mee de groeve in uit vrees voor plundering. De pastoor was door ziekte erg verzwakt. Hij overleefde het verblijf in de groeve niet en overleed er op 3 augustus.

Uit de archieven van zowel de voormalige gemeente Heer en de voormalige gemeente Cadier en Keer blijkt dat deze groeve in de negentiende eeuw niet meer in exploitatie is. Het volledig ontbreken van opschriften van in deze regio bekende blokbrekers, zoals o.a. de familie Quaden, zie ik als een bewijs van het bovenstaande. De grote centrale instorting, die rond het einde van de achttiende eeuw heeft plaatsgevonden, maakte een verdere exploitatie trouwens onmogelijk, voor zover deze toen reeds al niet beëindigd was. De hoofdgangen waar de mergel eventueel door afgevoerd kon worden stortten volledig in.

Een uitgebreid proces-verbaal dat op 13 februari 1911 is opgemaakt door Staatstoezicht op de Mijnen, bedoeld om de sluiting van de Heerderberg voor te bereiden, vermeldt o.a. het volgende:

- Bij de groeve bevindt zich een woning (zie artikel Scharnderberg), waarvan de bewoners volgens de politie van Heer gevaarlijk zijn voor de omgeving. Het is bekend dat de groeve gebruikt werd als

bergplaats van gestolen voorwerpen.

- De ontginning is op hoogst onregelmatige wijze geschied. Uit de ontginningsmethode blijkt dat de groeve reeds zéér oud moet zijn.
- Er wordt geconstateerd dat er veel roofbouw heeft plaatsgevonden, met alle gevolgen vandien.
- De Heerderberggroeve, net als de Scharnderberg, door rond trekkend volk wordt bezocht en benut wordt als nachtverblijf. De politie vermeldt dat de groeve enige tijd geleden door zigeuners bezet werd.
- De afsluiting van de groeve komt geheel voor rekening van de gemeente Heer.

Deze instantie stelde in een ander schrijven voor om de groeve vanwege haar bouwvalligheid door middel van springstoffen te sluiten. De bouw van Huize St. Jozef heeft deze sluiting opgeschort. Uit een schrijven van 11 juli 1912 blijkt dat de oude groeven der St. Jozefsvereniging te Heer geheel afgesloten zijn. Het handelt dan over de Heerderberg en de Scharnderberg.

Het jubileumboek van Huize St. Jozef vermeldt dat in 1914 in de Lourdesgrot het tuinatelier was ondergebracht. Van broeder J. Slenter vernam ik dat er zich toen een muur bevond tussen deze ingang en de rest van de groeve. Het hekwerk dat zich momenteel hier bevindt, is aangebracht bij de restauratie van de Lourdesgrot in 1986.

Een proces-verbaal dat opgemaakt is op 3 november 1926, vermeldt dat de "Heerderberggroef" officieel gesloten wordt. Het werd daardoor onmogelijk gemaakt om uit deze groeve nog legaal mergel te doen breken. De ingangen der groeve werden zodanig dichtgemetseld en van prikkeldraad voorzien, dat de groeve niet meer kon worden betreden. Het gemeentebestuur verplichtte zich om zorg te dragen dat de eigenaar de afsluiting instand hield en zo nodig de zaak opnieuw afslot door middel van een deur, een muur of prikkeldraad. Aan de ingangen moesten tevens bordjes met het opschrift "verboden toegang" geplaatst worden. De drie partijen die deze overeenkomst bekrachtigden zijn:

- De gemeente Heer.
- De voorzitter van het zedelijk lichaam St. Josef te Heer.
- Staatstoezicht op de Mijnen.

Er bestaat een legende die verhaalt dat er een verbinding zou bestaan hebben tussen de Heerderberg en de Keerderberg. In deze gangen zou de pastoor bij een belegering een aantal kerkschatten, waaronder zeer kostbare beelden, verborgen hebben. Toen het gevaar geweken was en men er terugkeerde om alles op te halen, bleek zich in dit deel van de groeve een instorting voorgedaan te hebben. Hierdoor waren de kerkschatten onbereikbaar. Als men hierover gaat dagdromen dan

lijkt het aannemelijk dat hier wel eens de centrale instorting van de Vossenkuil mee bedoeld zou kunnen zijn. Zouden er dan nog gangen doorlopen achter deze instorting?

Toen men in 1940 de Nieuwe Groeve als schuilkelder ging gebruiken, probeerde men een vluchtgang te maken in de richting van de Heerderberg. Men stootte hierbij op een doodlopende gang van de Heerderberg welke lag achter de grote centrale instorting. Deze gang heeft een aftakking die volledig volgelopen is door een aardstorting. De winmethode geeft aan dat de gang uit de late Middeleeuwen dateert. Het vinden van deze tot dan toe onbekende gang geeft voeding aan eerder vermelde dagdromerij.

De opschriften

Deze groeve telt relatief weinig opschriften. Dit zal zeker ook te maken hebben met haar hoge ouderdom. In de tijd dat er in deze groeve gebroken werd konden de brekers veelal niet lezen of schrijven. Vanwege de ligging en de relatieve onbekendheid heeft het dieper liggende deel van de groeve gelukkig weinig te lijden gehad van allerlei "passanten" zodat de weinige opschriften en inscripties die er staan, redelijk goed bewaard zijn gebleven. Bij de bespreking van de aangetroffen opschriften houd ik de eerder gehanteerde indeling van de groeve aan.

De Schaapskooi

Dit deel van de groeve staat door meerdere ingangen en instortingen in rechtstreekse verbinding met de buitenlucht. De wanden en plafonds zijn erg verweerd. Veel opschriften zijn er daarom niet aan te treffen. Wij vonden er twee mooie inscripties. Het meest in het oog springend is een groot schild dat veel weg heeft van een wapenschild. Deze inscriptie heeft broeder J. Slenter in S.O.K. Mededelingen nr.4, in zijn artikel "Enige gegevens over het stallen van vee in de Heerder- en Keerderberg", reeds vermeld. Het zou gezien de afbeeldingen die er op staan ook iets met de jacht te maken kunnen hebben.

In de buurt van het schild staat een heel aardige inscriptie die een soldaatje voorstelt. Het jaartal 1747 is in de directe nabijheid ingekrast.

De Lourdesgrot of de Mariagrot

Wij vonden het jaartal 1650 ingekrast. In de buurt staat "Gillis Vranck" met daarbij het jaartal 1690. Onder dit opschrift vonden we op aanwijzingen van br. J. Slenter een oude, door een aardstorting bedolven, ingekraste tekening die een ploeg voorstelde. Door een beetje graafwerk wisten we de tekening te lokaliseren. In dit deel staat één opschrift van een zekere Conradi. Op deze persoon kom ik nog terug in de bespreking van de Vossenkuil. Verder werden o.a. de jaartallen 1693, 1741, 1747, 1776 en 1779 aangetroffen.

De Dolinegrot of de Vossenkuil

Komend vanuit de Lourdesgrot en dan links afslaand komt men uit in een deel van de groeve dat op meerdere plaatsen begrensd wordt door de grote centrale instorting.

In deze omgeving staat ook de bekende inscriptie: "Heyn xxv moetstucken". Deze inscriptie, met gothische karakters, werd reeds in S.O.K. Mededelingen nr. 7 besproken in het artikel "Zij blijven zwijgen in alle talen" van F. S. van Westreenen. Het woord "moetstucken" betekent volgens de auteur "maetstucken" oftewel stenen op maat.

Op een onopvallende plaats, in een grotendeels door een leeggelopen aardpijp bedolven gang, staat het oudste jaartal uit deze groeve. Twee keer is er het jaartal 1643 ingekrast. Dit jaartal, zo diep in de groeve, geeft aan dat de groeve haar oorsprong veel eerder gekend heeft. De protocollen van het kapittel van St. Servaas vermeldden deze groeve reeds in 1590! Deze groeve is dan ook aanmerkelijk ouder dan de Scharnderberggroeve en de Keerderberggroeve.

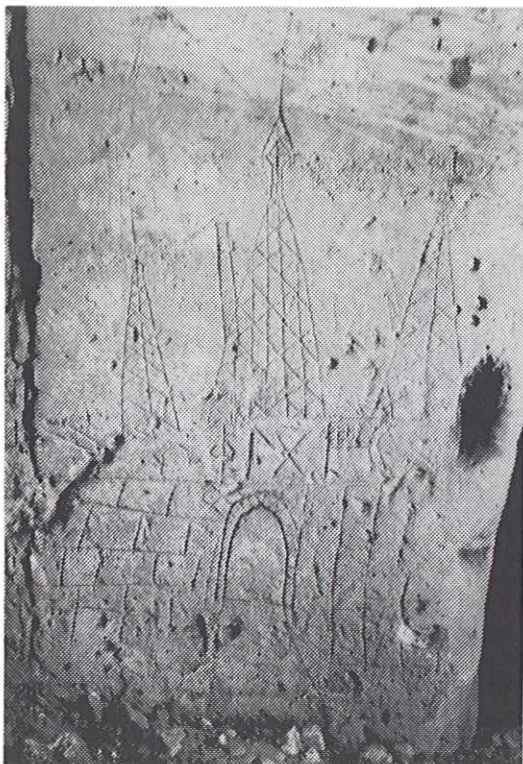
Op de tegenoverliggende wand is een voorstelling ingekrast die fraai de roerige tijden aangeeft waar men toen mee te maken had. De afbeelding stelt een soldaat voor die een kanon afvuurt op de achter een walmuur gelegen stad. (Foto 15 en 16)

De belegeraar.

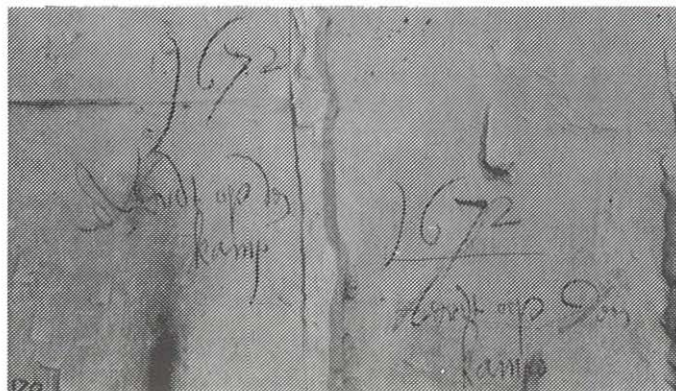
Foto 15

Vlak boven deze fraaie afbeelding staat een opschrift dat op deze plek op 3 januari 1951 een mopsvleermuis (*Barbastella barbastellus*) is waargenomen. Bij de vleermuisexcursie van 6 januari 1940 overwinterden in dit gedeelte van de groeve nog 7 mopsvleermuizen. Dat blijkt uit het opschrift dat o.a. de namen van de gebroeders Bels en broeder Jeroen (Boekema) vermeldt. Ik memoreer dit omdat deze vleermuis, sinds kort, in Nederland niet meer aangetroffen wordt.

In het hoge gedeelte van de Vossenkuil staan ook een aantal vermeldenswaardige opschriften. Zo staat er in sierlijke grote letters de naam Aardt op den Kamp uit 1672 op de wand. (Foto 17)

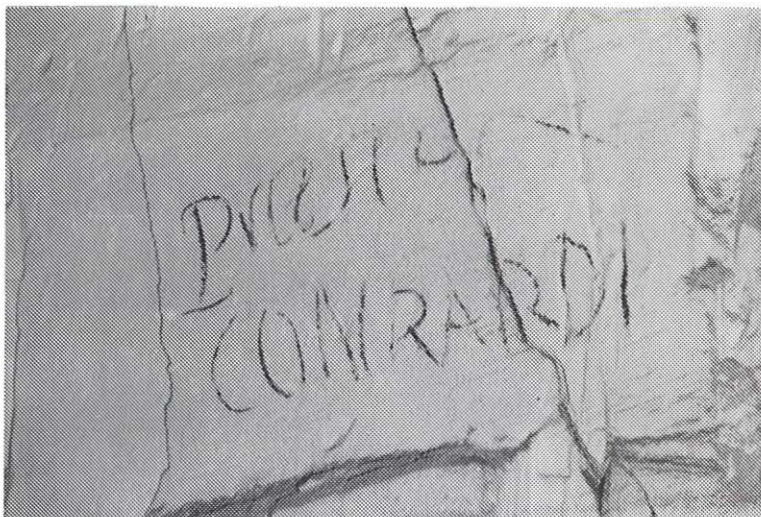
Dit jaartal staat in de vaderlandse geschiedenis ook wel bekend als "het Rampjaar". Toen verklaarden Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen de Republiek de oorlog. Deze oorlogssituatie bracht voor deze regio heel spannende tijden met zich mee. Frankrijk stuurde een leger van 120.000 man over het gebied van de aartsbisschop van Keulen en het "neutrale" Luik noordwaarts. Bij Visé sloeg het leger zijn tenten op. Men verwachtte een aanval op Maastricht. De vesting werd

Opschrift uit
"het Rampjaar".
Foto 17

verdedigd door 12.000 man. Het kwam echter niet tot een aanval op Maastricht. Een meningsverschil over de te volgen strategie tussen de generaals Turenne en Condé leidde er toe dat de Fransen eind augustus onverwacht wegtrokken. Men had besloten om de Republiek direct in het hart aan te vallen. In het voorjaar van 1673 trok een nieuw Frans leger de Zuidelijke Nederlanden binnen. Maastricht werd wederom belegerd. Dit beleg resulteerde eind juni in de capitulatie van de vesting Maastricht.

Kanunnik Conradi
Foto 18

De meest interessante persoon vind ik een zekere Conradi, of Conrardi, die vaak zijn naam op de wanden vermeld heeft. Een aanwijzing voor de ouderdom van het opschrift geeft de hoge positie op de wand. (Foto 18) Kanunnik Conrard Conradi staat vermeld als bewoner van de Burcht in de zeventiende eeuw. Ik denk dat deze kanunnik vaker toezicht heeft moeten houden op de werkzaamheden in de groeve. Uit het aantal en de posities van de opschriften, blijkt dat hij er vaker geweest is.

De Burcht behoorde tot de kastelen die in en om Maastricht lagen. Behalve te Heer lagen in meerdere banken van St. Servaas dergelijke landgoederen met een gevangenis. Conradi legde in juni 1654 zijn ambt neer. Het kapittel verhuurde hem de Burcht voor de verdere tijd van zijn leven. Hij woonde er met neef Paul Mengius en zijn gezin. Blijkens het huurcontract zou het huishouden van neef Mengius er nog mogen blijven wonen drie jaar na de dood van kanunnik Conradi of na het tijdstip dat deze de Burcht zou verlaten.

Wij vonden ook een aantal keer de naam Gülpen van Scarenbergen. Hij staat één keer zelfs vermeld als "Scharenbergen". Dit ter illustratie van mijn in het artikel over de Scharnerberg uitgesproken vermoeden omtrent de herkomst van deze persoon. De naam Vranck komt hier ook nog twee keer voor. In de directe nabijheid staan meerdere

Inleiding

De Keerderberggroeve ligt op een mooi plateau in de oostelijke Maasdalhelling, vanwaar men een prachtig uitzicht heeft op dit dal. In dezelfde helling liggen de Scharnderberggroeve en de Heerderberggroeve. In een bespreking van de grotten van Heer, mag deze groeve zeker niet ontbreken.

Onze werkgroep heeft deze groeve in 1987 geïnventariseerd. Dit is gebeurd in een beperkte periode dat de groeve toegankelijk gemaakt was door illegale bezoekers, die de hermetische afsluiting wisten te molesteren. Wij hebben toen aan Staatsbosbeheer officieel vergunning gevraagd. In de 3 maanden dat de groeve te betreden was, hebben we deze inventarisatie verricht.

De plattegrond van de groeve (kartering J. Diederer en E. de Grood 1968) werd bewerkt en verdeeld in 82 deelkaarten. Deze deelkaarten corresponderen in werkelijkheid met een formaat van 25 meter bij 35 meter. Ze werden op A3-formaat afgebeeld. Het nut hier van was dat opschriften, inscripties of tekeningen precies ingetekend konden worden. De totale inventarisatie is in een computerbestand opgenomen. Op grond van de inventarisatie werd een selectie gemaakt van historisch waardevolle opschriften, inscripties en tekeningen. Verder werd een keuze gemaakt uit karakteristieke landschappelijke elementen van de groeve. Dit alles werd op foto en/of dia vastgelegd. Naar aanleiding van de verkregen resultaten werd archiefonderzoek verricht.

Het feit dat deze groeve sinds 1987 niet meer toegankelijk is, vormde bij het schrijven van dit artikel een handicap. Snel nog even de groeve in om bepaalde onduidelijkheden nader te bestuderen, was helaas onmogelijk.

De geschiedenis

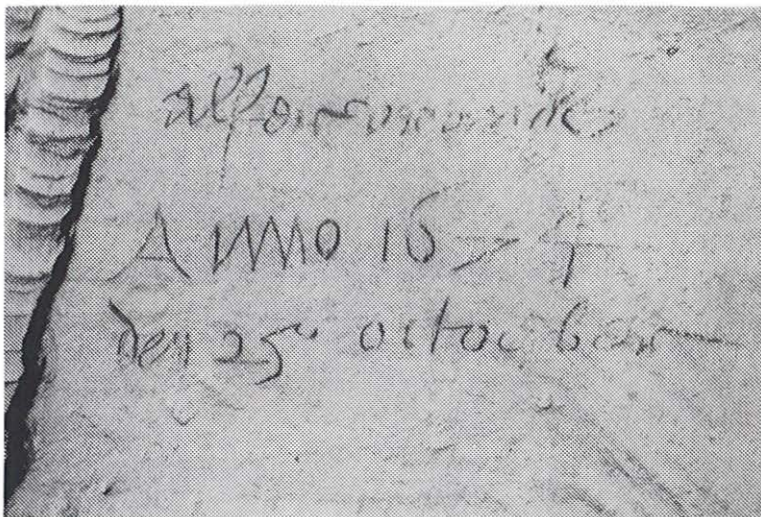
Als men het in Heer heeft over de grotten, dan bedoelt men altijd daarmee de Keerderberggroeve. Het feit dat deze groeve door haar naam verbonden is aan de gemeente Cadier en Keer, is te verklaren vanuit de geschiedenis. Vanaf het midden van de zeventiende eeuw tot het begin van de twintigste eeuw is deze groeve als "blokberg" nauw verbonden geweest met de gemeente Heer. De vele opschriften, inscripties en tekeningen vormen een mooie afspiegeling van wat er zich binnen en buiten de groeve allemaal afspeelde.

Zoals reeds in het artikel over de Scharnderberg vermeld is, verkreeg de "Vrij schutterije onder de Heerlijkheit Heer" omstreeks 1657 het recht om uit de heuvels om Heer en Scharn mergel te breken, waaraan tevens het recht verbonden was om over ieder gedolven blok

een bepaalde som te innen. Ik heb helaas niet veel gegevens over de exploitatie van de groeve in de archieven kunnen vinden. Alleen uit het begin van de negentiende eeuw heb ik gegevens gevonden.

Het is een vrij grote groeve (\pm 9 ha), waar heel wat mergel uit gebroken is. Het oudste opschrift, dat gedateerd is op 25 oktober 1674, bevindt zich in het voorste deel der groeve. Het openen der groeve zal dan ook omstreeks het jaartal 1657 hebben kunnen plaatsvinden. (Foto 19)

Het oudste opschrift
Foto 19

In het deel van de groeve dat vóór 1800 ontgonnen is, troffen we bij onze inventarisatie op veel plaatsen veestallingen aan. De bevolking van Heer en Keer heeft er dan ook regelmatig zijn toevlucht in gezocht o.a. ten tijde van de diverse belegeringen van Maastricht. In het artikel over de Heerderberg heb ik dit reeds aangehaald. Als we de hoeveelheid stallingen beschouwen, dan kunnen we stellen dat de Keerderberg de bevolking meer schuilgelegenheid geboden heeft dan de andere groeve.

In 1788 werd in Heer een nieuwe kerk gebouwd (de huidige Anna-school). Het aanvoeren van de benodigde bouwmaterialen werd merendeels gedaan als "karwei". Behalve de inwoners van Heer en Keer hielpen die van Berg, de Gasthuishof en Klein Welsden mee met het klaren van dit werk. Het enige loon bestond uit een drinkgeld van 5 of 10 stuivers per vracht. De nodige mergelblokken werden o.a. uit de Keerderberggroeve gehaald.

De schutterij hield er geen geweldige administratie op na. Het kwam regelmatig voor dat er geen afdracht plaats vond voor de gedolven blokken. Een keer per jaar, op de zgn. "Schutten Donderdag", dit is de donderdag vóór Pinksteren, werd de rekening over het afgelopen jaar opgemaakt. In het jaarverslag van 1809 is opgenomen dat er een aantal blokken verkocht is uit de mergelgroeve. Daardoor bleef men

dat van burgemeester C. Peters nog 100 gulden te ontvangen is die deze in Maastricht is gaan halen. Aangezien men een nieuw vaandel wilde aanschaffen, maande men de burgemeester om dit bedrag spoedig aan de schutterij over te dragen. Deze daad van de burgemeester heeft min of meer het einde betekend van de schutterij en is ook van belang geweest in de verdere geschiedenis van de groeve.

Ondanks oorlogen en het wisselen van regeringen, had de schutterij eeuwenlang het recht op de heffing over de gebroken blokken. In 1819 kwam daar verandering in. De schutterij ontving toen een aantal malen van de aannemers van fort Willem geld voor geleverde blokken. In het overzicht van nog te ontvangen gelden over 1819 staat het bedrag van f 100,- vermeld die burgemeester Chr. Peters nog zou moeten overdragen aan de schutterij. De burgemeester was tevens ontvanger van het kerkbestuur en was zo vrij geweest om een som van 100 Luikse gulden aan te nemen voor geleverde blokken. Het kerkbestuur verdedigde haar inbreuk op de rechten van de schutterij door te stellen dat de schutterijen, die door de Franse bezetters opgeheven waren, niet meer bestonden. Burgemeester Peters maakte de zaak nog ingewikkelder door te stellen dat hij het geld namens de gemeente ontvangen had. Volgens de schutterij was dit niet waar, want de gemeente-ontvanger had de som op geen enkele manier verantwoord in de gemeenterekening.

In 1820 kreeg de kwestie een vervolg toen de gemeente van de schutterij eiste dat zij de ten onrechte ontvangen gelden uit de exploitatie van de groeve in de gemeentekas zou storten. De schutterij weigerde dit omdat zij er van uit ging dat zij nog altijd het recht op de heffing bezat. De schutterij voerde een besluit uit 1816 van de gouverneur aan, waar in het koningsvogelschieten in een aantal gemeenten geregeld werd. Dit gold volgens hun als bewijs dat de schutterij nog altijd bestond en dus ook nog recht had op de voornoemde heffing. Dit conflict heeft zich jarenlang voortgesleept.

Het jaar 1820 was voor de vereniging wederom een mager jaar dat alleen maar schulden opleverde. In 1821 was er gelukkig weer voldoende opbrengst om de schulden van het voorgaande jaar te betalen.

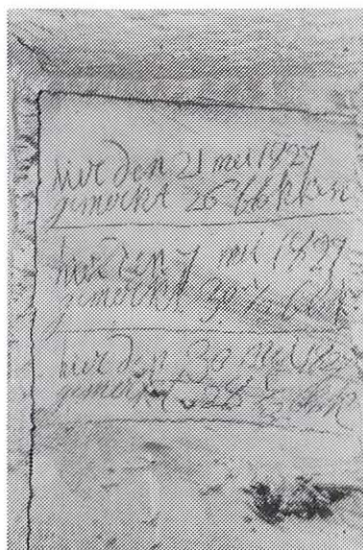
In 1824 besluit de gemeenteraad, het conflict moe, de gelden door een advocaat te laten innen bij de schutterij. Ik citeer het verslag van de zitting van de gemeenteraad:

"Op heden 9 februarij 1824 zij wij Leden van het Gemeente Bestuur behoorlijk vergadert ten einde naar alle vriendelijke middelen te hebben aangewend bij den koning en voornaamste officieren der voormalige Schutterij van Heer, om te doen inkomen de gelden welke de laatstgenoemde bij de aannemers van de lands werken van Maastricht hebben opgehaald, voortkomende van Mergelblokken uit den Heereberg welke berg een gemeentegrond is. Hebben wij goedgevonden zoo als goedvinden te constitueren den Heer Jaminé advocaat tot Maastricht aan wie de inning van die gelden is opgedragen".

11. Indien men de veldwachter op een andere dag wilde laten komen, dan kon dat op afspraak. Men was dan wel verplicht de veldwachter hier een beloning voor te geven.
12. De blokkbreker was verplicht de veldwachter te vergezellen op zijn route door de groeve.
13. Vóór zonsopgang en na zonsondergang was het absoluut verboden om blokken de groeve uit te transporteren. Dergelijke blokken werden als ongemerkt beschouwd.
14. Indien de blokkbreker de veiligheid in de groeve in gevaar bracht door onregelmatig te breken, zou hij nooit meer mogen breken.
15. Aan niet-inwoners kon de blokkbreker zoveel breekloon vragen als hij zelf wilde.

De veiligheid komt slechts in één artikel ter sprake. Dit reglement moet dan ook gezien worden als reactie op de chaotische voorgeschiedenis. Verder waren de inkomsten die uit de groeve in de gemeentekas vloeiden natuurlijk zeer welkom. Dit reglement, en in ieder geval het verplichte merken, is maar een kort leven beschoren geweest. Bij onze inventarisatie troffen we een dertigtal opschriften van de veldwachter aan, gedateerd tussen 16 oktober 1826 en 22 mei 1828, waarmee hij te kennen gaf ter plekke een aantal blokken gemerkt te hebben. (Foto 20)

Tussen 1826 en 1828 was men verplicht blokken, vóór transport naar buiten, door de veldwachter te laten merken. Foto 20

Heer vormde met de gehuchten Keer en St. Antoniusbank samen één gemeente. De grote afstand tussen Keer en Heer, waar de administratie gevestigd was, vormde een groot bezwaar voor de inwoners van Keer. Een aantal inwoners van Keer richtte daarom in 1827 een verzoek tot de Gedeputeerde Staten van de provincie om van Heer te worden afgescheiden en bij Cadier te worden gevoegd. De gemeente Cadier werd op 5 augustus 1828 uitgebreid met de gehuchten Keer en St. Antoniusbank. De nieuwe gemeente zou

gemeente lagen.

Direct na het aanvaarden van zijn functie heeft Vliegen een plaatselijke verordening voor de ontginning van "Overdekte steengroeven" ontworpen. De Keerderberg wordt in dit ontwerp de "Heerenberg" genoemd. Via dit reglement, dat 12 artikels telde, werd de mergelwinning aan zeer strakke regels gebonden. De veiligheid binnen de groeve nam in dit ontwerp een veel belangrijker plaats in dan in het reglement van Heer uit 1826. Het merendeel van de erin opgenomen regels hebben betrekking op de te volgen werkwijze.

In artikel 10 staat vermeld dat de opzichter van de groeve gemachtigd is om tekens op de wand aan te brengen. Indien er in de groeve gebroken werd, zou de opzichter minstens één maal per week het werk moeten bezoeken. Verder diende hij één maal per maand een teken op de wand aan te brengen ter aanduiding van de gemaakte vorderingen in de verleende concessie. Indien nodig, moest de hoeveelheid uitgebroken blokken gemeten worden.

In de groeve treft men verder overal op de wanden het jaartal 1860 aan, al dan niet vergezeld van de namen E. Vliegen en J. Schreurs. Uit de archieven van de voormalige gemeente Cadier en Keer bleek dat J. Schreurs gedurende een tiental jaren burgemeester is geweest. Het deed mij vermoeden dat er toen een of andere opmeting moet hebben plaatsgevonden. Naspeuringen in de archieven van de voormalige gemeente Cadier en Keer gaven een duidelijker beeld.

De eerder vermelde verordening, welke door de groeve-opzichter E. Vliegen is opgesteld, is gehanteerd tot 12 april 1860. Toen werd een nieuwe "Verordening op de onderaardsche Steengroeven" aangenomen. In dit document staat nogmaals vermeld dat de "Heerenberg" voor de helft van de gemeente Heer en voor de helft van Cadier en Keer is. Om het tot dan toe ontgonnen gebied te markeren werd in de gehele groeve het jaartal 1860 op de wanden aangebracht.

Om het reglement te laten voldoen aan de eisen van Staatstoezicht op de Mijnen, werd door de gemeenteraad van Cadier en Keer in 1865 weer een nieuwe verordening aangenomen. Staatstoezicht had de gemeente aanbevolen het door haar gehanteerde reglement te wijzigen naar het voorbeeld van het door de gemeente Houthem gebruikte reglement. De nog strakkere reglementering, zeker wat de veiligheid betreft, blijkt uit het feit dat het na 1855 uitgebroken deel van de groeve, volgens een soort dambordpatroon, zeer regelmatig gebroken is.

In de periode tussen 1870 en 1911 wordt er in de groeve niet of nauwelijks gebroken. Andere bouwmaterialen kregen steeds meer de voorkeur. Dan breekt er voor de groeve weer een nieuwe periode van bedrijvigheid aan.

In een schrijven van 3 juli 1911 vraagt de St. Jozef Vereniging aan Staatstoezicht op de Mijnen om de voorgenomen sluiting van de groeve te mogen opschorten. Men geeft aan dat het de bedoeling is om

In hun manuscript behandelen br. J. Boekema en fr. A. Husson nog het gegeven dat men in Heer geloof hechtte aan het verhaal dat vanuit deze groeve een gang onder de Maas door liep richting St. Pietersberg. Tevens zou er een gang moeten bestaan die richting Heerderberg zou voeren. Zij vermelden dat in de dertiger jaren onder leiding van Ir. van Schaik gezocht is naar deze gangen. Naast het feit dat tijdens het onderzoek geen enkele aanwijzing gevonden werd die de geruchten ook maar enigszins kon staven, betwijfelen zij terecht het nut en de technische haalbaarheid van dergelijke gangen.

Algemeen

De Keerderberg is bij de mensen uit de regio meer bekend als "De grotten aan de Holstraat", deze naam is een logisch gevolg van het feit dat de groeve gelegen is aan een holle weg. J. Dielis noemde de groeve in een rapport in 1951 Hoolstraat 1, 2 en 3. De naam Keerderberg wordt gebruikt in het binnen S.O.K. kringen veelgebruikte "De onderaardse kalkgroeven van Zuid-Limburg" van A. van Wijngaarden. Deze naamgeving is te verklaren van uit de reeds besproken historie van de groeve.

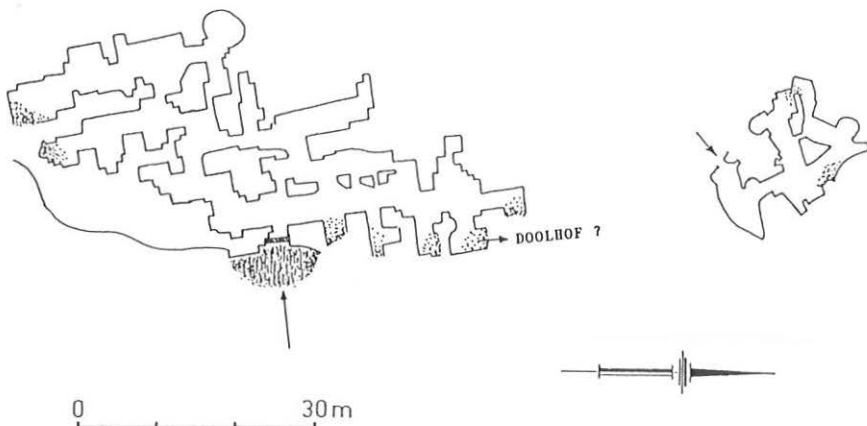
De Keerderberg bestaat momenteel uit twee kleine stelseltjes en een groot stelsel. Vroeger hebben ze samen één groeve gevormd. De oorspronkelijke ingang van het totale stelsel heeft een stuk naar voren gelegen.

De drie aparte stelsels waar de Keerderberg nu uit bestaat zijn:

1. Keerderberg-noord
2. Keerderberg-zuid
3. Keerderberg-midden

Keerderberggroeve -
noord (48)

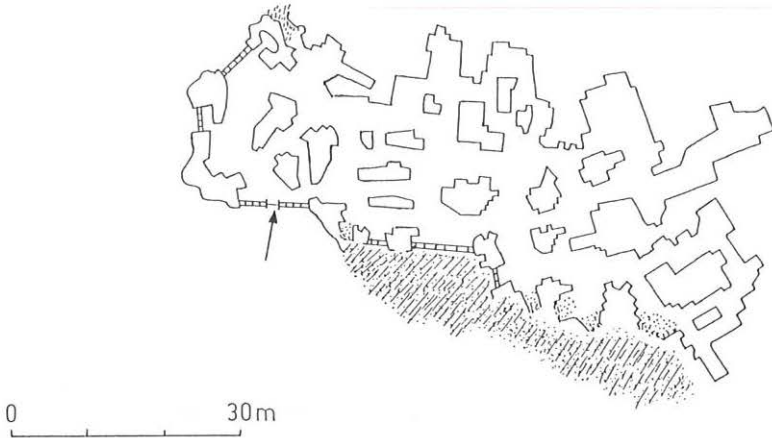
1. Keerderberggroeve noord

dichtgemetseld zijn op een aantal vlieggaten na. Aan de Holstraat zijn er meerdere openingen geweest. Deze zijn dichtgemetseld en aan de buitenkant met aarde dichtgeschoven. De meest linkse opening is voorzien van een betonnen muur met vliegopeningen voor de vleermuizen.

De wanden en plafonds hier zijn, door het feit dat ze met de open lucht in verbinding gestaan hebben, erg verweerd en zitten vol met groene aanslag. Er zijn hier dan ook weinig of geen opschriften waar te nemen.

Keerderberggroeve-
zuid (No. 46)

3. Keerderberggroeve-midden

Dit deel van de groeve is het meest uitgestrekte deel. Het is ongeveer 9 ha groot. Na de ontginning in dagbouw van het voorste deel der groeve heeft het een aantal open verbindingen met de buitenlucht gehad. Deze ingangen zijn echter in de loop der jaren met puin en aarde dichtgeschoven. De ingang, die rechtstreeks op de hoofdgang uitkomt, is behouden gebleven. Hij ligt een flink stuk lager dan het weiland dat voor de groeve ligt. Nadat het voorste deel der groeve verdwenen was, heeft men het voorterrein opgehoogd en geëgaliseerd. De ingang is sinds een aantal jaren door middel van een betonnen muur afgesloten. In de muur zijn vlieggaten voor de vleermuizen aangebracht. (Foto 22)

Het kleine stalen poortje dat toegang tot de groeve moest verschaffen, is inmiddels volledig vastgelast. Momenteel kan men, buiten de groeve staand, alleen nog maar de vlieggaten zien, omdat de rest van de betonnen muur met aarde dichtgeschoven is.

Om dit grote stelsel te kunnen bespreken heb ik het verdeeld in 5 stukken, rekening houdend met de periode van ontginning, benamingen die via overlevering aan delen van deze groeve gegeven zijn en de situatie ter plekke. In mijn ogen komt de onderstaande

3.1 De Doolhof

Dit is het oude gangenstelsel links van de ingang. Via de hoofdgang is dit stelsel alleen maar te bereiken door een nauwe spleet. Over een aantal leeggelopen aardpijpen komt men dan in een schilderachtig oud deel van de groeve. De gangen zijn er vrij hoog. Uit de ontginningswijze en ook uit de opschriften en inscripties die we er aantreffen, valt af te leiden dat dit deel erg oud is.

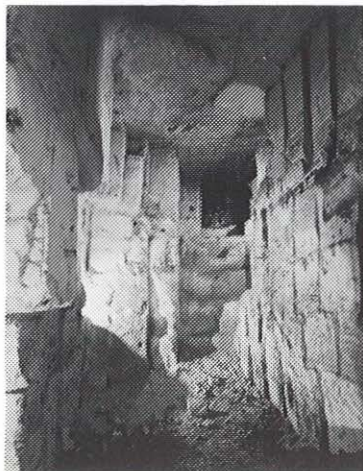
Vlak bij de hoofdgang staat in het voorste deel der groeve hoog op een pilaar het oudste opschrift uit deze groeve. Het dateert uit 1674. De ontginning van dit deel van de groeve dateert dan ook van het openen van de groeve tot ongeveer 1750. Dit is uiteraard maar een schatting die gebaseerd is op de aldaar aangetroffen opschriften, de manier van breken en de aanwijzingen in de archieven.

De exploitatie is niet erg planmatig verlopen. Het ontginningspatroon dat daardoor ontstaan is doet grillig aan. Dit effect wordt verhoogd door tal van instortingen en aardstoringen die er zich hebben voorgedaan.

Aangezien de Doolhof slechts te bereiken is door de eerder genoemde nauwe spleet, kan dit stelsel niet via de bestaande hoofdgang ontgonnen zijn. In het midden zijn twee hoge gangen die in westelijke richting gaan. De instortingen die zich er hebben voorgedaan maken verdere controle onmogelijk. Ik ga er echter wel van uit dat dit stelsel van uit noord ontgonnen is.

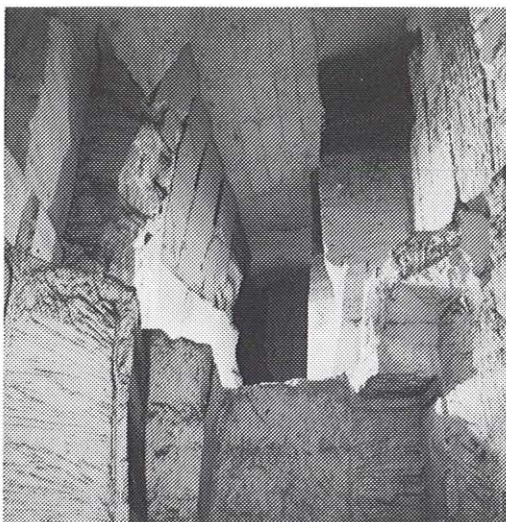
Op meerdere plaatsen troffen we halstergaten aan. Dit is een aanwijzing dat deze groeve door de bevolking in roerige tijden gebruikt werd om er het vee in onder te brengen. Op een plek vlak bij de hoofdgang vonden we veel halstergaten dicht bij elkaar. "Opberggaten" in de wand wezen op een boven de veestalling aangebrachte hooizolder. Een dergelijke stalling heb ik ook al beschreven in het artikel over de Heerderberg. Daarnaast zijn de halstergaten een verdere aanwijzing voor het feit dat dit stelsel ontgonnen is via noord. Het vee dat in de groeve gebracht werd kan op geen andere manier dit stelsel bereikt hebben.

Blokbrekfront
"De Reuzentrap"
Foto 23

Op meerdere plaatsen heeft men de gangen flink uitgediept. Dicht bij het plafond treft men dan op een hoogte van ongeveer vijf meter een aangesneden gang aan. Dit verhoogt het schilderachtige karakter van dit deel. (Foto 26) De meest oostelijke gangen van dit deel zijn beduidend lager dan het voorste stuk.

Schilderachtig
landschap in de
Doolhof. Foto 26

In de Doolhof vonden we verder de jaartallen 1678, 1699, 1716 ingekrast. Er stond ook een van de vele opschriften van E. Vliegen en J. Schreurs met daarbij het jaartal 1860.

3.2 De Koestal

In hun manuscript "De grotten van de Heerderberg", vermelden de auteurs broeder J. Boekema en frater A. Husson dat dit deel van de groeve vanuit historisch oogpunt regionale bekendheid geniet. Hun was gebleken dat oudere inwoners van Cadier en Keer de naam van dit deel van de groeve kenden. Uit overlevering bleek dat de groeve o.a. in de tijd van de Franse revolutie gebruikt is om er het vee in onder te brengen. Bij de inventarisatie vonden we, net als in de "Doolhof" een flink aantal halstergaten. Het grootste aantal troffen we echter hier aan. Dit deel van de groeve is ontgonnen ergens tussen 1700 en 1800.

Als men, komend van de ingang rechtsaf slaat, dan valt onmiddellijk een flinke instorting op. Hier heeft zich een hoog koepelgewelf gevormd. Wanneer zich deze instorting heeft voorgedaan is niet bekend. In hun manuscript gaan br. J. Boekema en fr. A. Husson er van uit dat dit momenteel ongeveer 150 jaar geleden moet zijn gebeurd. Dit hebben zij kunnen concluderen uit verklaringen van boeren in de omgeving.

Deze instorting heeft waarschijnlijk het achterdeel van de groeve onbereikbaar gemaakt. Dit blijkt volgens mij uit het feit dat het eerste

De gangen ten westen, ten oosten en ten zuiden van de instorting zijn vrij laag. Het geheel doet niet al te stabiel aan. Dit effect wordt verhoogd door de vele instortingen en de vele leeggelopen aardpijpen. De plafonds en de wanden zijn onder invloed van de drukwerking erg afgeschilferd. Op twee plaatsen treft men gangen aan die volledig zijn bedolven door puin. Dit zijn gangen die door de dagbouw-ontginning aangesneden zijn. In 1968 heeft men uit veiligheidsoverwegingen deze gangen met puin dichtgeschoven.

In een van de lagere gangen, rechts van de hoofdgang, achter de instorting, vonden wij een leuk opschrift dat aangeeft dat ter plaatse een eikelmuis gedood is:

"Hier is ene pluymmuis gedood den 13 maart 1864 door P.Toorens".

Ook in deze eeuw hebben de omwonenden de beschutting van de groeve gezocht. In de Tweede Wereldoorlog schuilden hier diverse inwoners van Heer voor het oorlogsgeweld. Dit blijkt uit meerdere opschriften die we in dit deel, maar ook in andere delen aantreffen. Zo staat hier o.a:

"Hier heen zijn gevlucht toen het oorlogsterrein Heer naderde 4 - 9 - 1944 fam. Beuken fam. Magnee.

"Hier hielden verblijf J. Pasmans en zijn gezin op 18 en 19 september 1944 tijdens gevechten tussen Duitsers en Amerikanen".

Als we de hoofdgang dieper de groeve in volgen, dan komen we op een punt waar deze noodgedwongen rechts af slaat. Een leeggelopen aardpijp verhindert het vervolgen van de oorspronkelijke hoofdgang. Na ongeveer 40 meter komt men uit op een splitsing, waar de hoofdgang linksaf slaat, dieper de groeve in. Als men bij de splitsing rechtdoor blijft gaan, dan komt men uit in een zogenaamde "zak", een stelsel dat alleen te betreden en te verlaten is via één en dezelfde doorgang. Op de wand in de hoofdgang troffen we nog het jaartal 1765 aan.

3.3 Het Centrale deel

Dit deel bevindt zich in het centrum der groeve en is ontgonnen ergens tussen 1800 en 1825. De hoofdgang, die dieper de groeve invoert, loopt midden door dit deel. Aan de linkerzijde hiervan bevindt zich een aantal zijgangen die variëren in hoogte tussen drie en vijf meter. Het ontginningspatroon is erg onregelmatig. We troffen er een aantal opschriften en tekeningen aan die zonder meer het vermelden waard zijn.

In de eerste gang aan de linkerzijde staat een opschrift van een oude bekende:

"13 april 1800 is Simon Kwaden heeft hey gewerk"

Verder vonden we er opschriften van Yoannes en Petrus Geelen die

een blokbreker. Hij moest dan ook nog het geluk hebben dat deze niet brak of geen scheuren vertoonde. Loon naar werken was dus helemaal geen zekerheid! Deze mensen stonden dicht bij de natuur en bij God, wiens bescherming zij wel konden gebruiken.

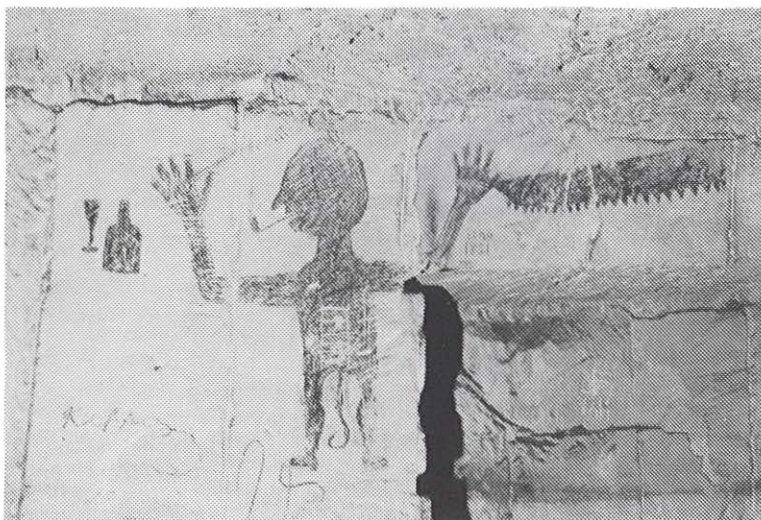
De economische situatie was toen niet al te rooskleurig. De sociale voorzieningen waren ook niet zoals wij ze nu gewend zijn. Rond 1840 stonden er te Heer van de 639 mannelijke inwoners 360 geregistreerd als minvermogend. Deze mannen waren verplicht voor een karig loon te werken als grondwerker bij de "Landswerken". Zij werden daar ingezet bij de bouw van de vestingen. Bij de werkstaten die we in de archieven vonden kwamen we ook de namen van een aantal blokbrekers tegen.

Uit de archieven van de schutterij blijkt dat tussen 1812 en 1819 geen rekening opgemaakt is van de opbrengsten van de groeve. Uit een aantal ter plaatse aangetroffen opschriften, waar de twee hier boven vermelde bij horen, kan ik afleiden dat er in deze periode wel degelijk gebroken is. Dit nogmaals ter illustratie van het geringe overzicht dat de schutterij had op de activiteiten in de groeve.

We troffen in dit deel van de groeve een aantal opschriften aan waaruit blijkt dat de gebroeders Janssen, in dit deel, o.a. in januari en februari 1824, gewerkt hebben in het gezelschap van Arnoldus en Martinus Speessen eveneens afkomstig uit Heer. In het meest oostelijk gelegen kamertje vonden wij verder twee opschriften uit 1820 van Jacobus Quaden. In de onmiddellijke nabijheid hier van staat een zeer mooie tekening welke een blokbreker voorstelt. (Foto 29)

De rechts van de hoofdgang gelegen gangen behoren voor het grootste deel tot een zogenaamde "zak". Ter hoogte van het in het vorige deel

Blokbreker met pijp,
werktuig en de
"braenwijn" Foto 29

behalve stabiel aan. Hier staat o.a. het volgende opschrift:

*"F.M. Henrard meunier de teneur
le 28 septembre 1861".*

Deze persoon geeft te kennen dat hij molenaar van beroep is. Zijn naam zijn we ook al tegengekomen in de Scharnderberg. Op een andere plaats in dit deel staat zijn naam, zoals vaker, gezamenlijk vermeld bij de namen van gemeentesecretaris en groeveopzichter E. Vliegen en burgemeester J. Schreurs uit Cadier en Keer. Er staat verder in het Frans dat ze aldaar een borreltje gedronken hebben, een sigaar gerookt hebben en zich best geamuseerd hebben.

Indien men de hoofdgang blijft volgen, dan valt het op dat het plafond schuin omhoog loopt van ongeveer drie meter tot ongeveer zeven meter. De gangen die men het eerste aantreft zijn hoog en breed. Ze lijken erg veel op de gangen in de Doolhof. (Foto 31) Aan de manier van breken zou men zeggen dat deze gangen ook ongeveer in dezelfde periode ontgonnen zijn. We hebben er echter geen opschriften of inscripties uit die periode aangetroffen. In dit gedeelte bevinden zich tamelijk veel leeggelopen aardpijpen. Op een paar plaatsen zijn de hoge gangen volledig bedolven door deze aardstortingen.

Prachtig landschap in
de "zak" in het
Centrale deel.
Foto 31

De gangen aan de buitenrand van deze "zak" zijn een stuk lager. De aldaar gevonden jaartallen en opschriften van Lodevicus Heuyts, Jacobus Pasmans en Arnoldus Speessen maken ook duidelijk dat ze van latere datum zijn. Verder troffen we er het volgende opschrift aan:

"Joannes Hoerberiks heft begonnen te werken in het jaar 1822".

hier ook een stuk hoger. (Foto 32) Links van de hoofdgang bevindt zich een aantal lagere gangen. We troffen hier opschriften aan die tussen 1827 en 1852 gedateerd waren. We kwamen er meerdere malen de namen tegen van Jacobus Quaden, Mathijs Quaden en Simon Quaden. Hier staat verschillende keren op de wand vermeld dat er aldaar een aantal blokken gemerkt zijn. Dit heeft dan betrekking op de door de gemeente Heer tussen 1826 en 1828 aan de blokbrekers opgelegde verplichting de blokken, vóór transport naar buiten, door de veldwachter te laten merken. Deze opschriften treft men alleen aan in het achterste deel aan in de directe nabijheid van de hoofdgangen.

De jacht op vossen was in Heer blijkbaar een geliefde bezigheid. We vonden in een van de gangen links naast de hoofdgang het volgende opschrift:

G. Habets

C. Habets

J. Habets

Th. Quaden

2 vossen gevangen hier tegenover op de blokken in het jaar 1873 en 1874.

Op een andere plaats in de groeve vonden we van deze heren een opschrift dat aangaf dat ze ook in 1879 zo succesvol waren bij de vossenjacht.

Naast een ongedateerd opschrift van Simon Quaden staat het volgende aardige rijmpje:

Vorte gedan

Naar gedan

laat bedag

heeft menigen in

het bet gebrag

Uitdieping en roofofbouw in de rechter hoofdgang. Foto 33

Dit deel van de groeve, dat tussen 1826 en 1868 is uitgebroken kostte ons tijdens de inventarisatie de meeste tijd. Dit kwam door het feit dat de wanden van de gangen als een soort "dagboek van de blokbrekers" beschouwd kunnen worden. Uit de opschriften bleek dat er een paar periodes geweest zijn met verhoogde breekactiviteiten. We vonden in de gehele groeve weinig of geen opschriften die tussen 1818 en 1826 gedateerd waren. Of men daaraan de conclusie mag verbinden dat er toen niet gebroken is, durf ik te betwijfelen. Ik wil wijzen op de tamelijk "vrije" situatie die tot 1826 geduurd heeft. Uit de jaren 1826, 1827 en 1828 troffen we in dit deel veel opschriften aan, zo ook voor de jaren tussen 1851 en 1861. In deze laatste periode is het verder opvallend dat de blokbrekers gedurende het hele jaar actief waren. Dit duidt volgens mij op een bloeiende "mergelindustrie", die de blokbrekers naast een sociale status ook een beetje welvaart gebracht heeft. Van de periode tussen 1862 en 1867 vonden we geen opschriften.

De naam van diverse leden van de familie Quaden, Quaaden of Kwaden troffen we hier zeer vaak aan. Aangezien er blijkens de opschriften meerdere telgen Quaden waren met dezelfde voornaam, vond ik stamboomonderzoek gewenst. Dit onderzoek verschaftte inzicht in de samenstelling van deze bekende blokbrekersfamilie. Alle blokbrekers met deze naam bleken af te stammen van Jacobus Quaden, die in 1787 op ongeveer 35 jarige leeftijd overleed. Hij had drie zonen:

*Christiaan * 1778*

*Simon * 1780*

*Jacob * 1782*

Christiaan * 1778.

Zijn naam hebben we slechts in één opschrift vermeld zien staan. Ik vermoed dan ook dat hij niet al te actief geweest is in de blokbrekerij.

Simon * 1780

Simon is heel actief geweest op dit terrein. Hij wordt in meerdere ambtelijke stukken vermeld als "blockbreeker", "mergelsteenbreeker" en "tailleur de Pierres". De meeste opschriften waarin hij staat vermeld zijn in de Scharnderberg te vinden. In de groeve waar dit artikel over handelt, zijn we zijn naam tegengekomen in een paar opschriften in het Centrale Deel.

Hij trouwt en uit dit huwelijk worden 13 kinderen geboren. Ik vermeld hier alleen de zonen die als blokbreker bekend zijn:

*Jacobus * 1803*

*Matias * 1807 (incidenteel)*

*Simon * 1809*

*Leonardus * 1822 (incidenteel)*

De toevoeging "incidenteel" geeft aan dat we deze naam maar weinig aantreffen. Om deze stamboombeschrijving overzichtelijk te houden zal ik eerst de beide in de Keerderberg zeer frequent blokbrekende

Dit opschrift geeft aan dat de gebroken mergelblokken naar een goed bereikbare plaats vervoerd werden, vanwaar ze de groeve uit getransporteerd werden. Dat er meerdere "labanken" tegelijk in gebruik waren blijkt uit het volgende opschrift van Jacobus Quaden:

"Sleypen 64 block en 6 duym en noeg 6 blocken op de ander labank".

"Op heijden in het jaar 1851 heeft Quaden Jacob heer dat uitgewerkt en zeg zeer moet gemakt."

"Jacobus Quaden heer den 5 april is hier gewerkt de blokken zijn gelever naar Maastrig"

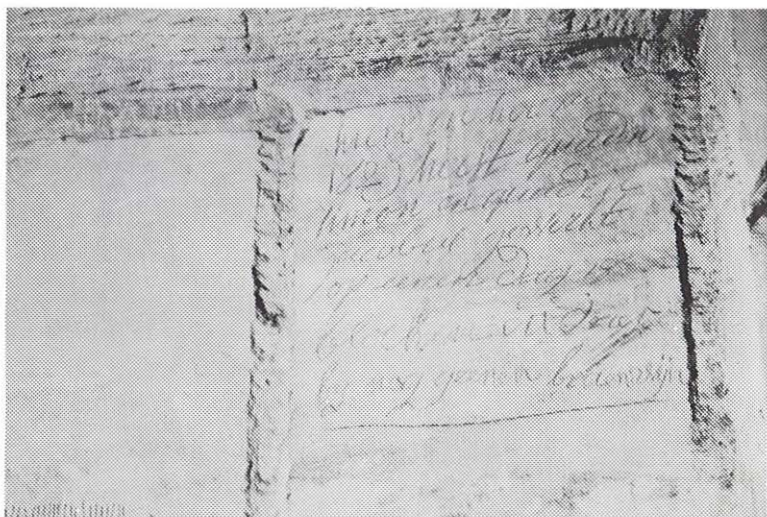
"Breekplaa van Jacobus Quaden met zijne twee zonen".

Simon Quaden • 1809

Deze zoon van Simon is uitermate actief geweest als blokbreker. Om verwarring te voorkomen bracht men vaker de toevoeging "den ouden" of "den jongen" aan bij de opschriften. In het eerste artikel heb ik over hem al vermeld dat hij gewoond heeft bij de Scharnderberggroeve. In een briefwisseling van de gemeente Heer wordt als woonadres van Simon "den jongen" vermeld Heerderberg 45 bis. Wij vonden papieren van de Nationale Militie uit 1843 waaruit blijkt dat hij uit de actieve dienst wordt ontslagen na meer dan vijf jaren gediend te hebben bij de dertiende afdeling infanterie. In dit document staat dat vader Simon "Blokbreker" is en de zoon "Daglooner".

Hij wordt vader van twee zonen die beiden als blokbreker actief zijn geweest.

Helaas geen brandewijn! Foto 36

Uit een aantal opschriften blijkt dat hij best trots was op zijn werk als blokbreker. Hij geeft dit o.a. aan door middel van de volgende twee opschriften:

"Heer den 2 maart 1857 Simon Quaden den bekenden blokbreker van Heer".

*"Simon Quaden heeft hier gewerkt in het jaar 1858 met zijne kinderen jongen Mathtijs en Jacobus zijn kinder
Simon Quaden den bekenden blokbreker van het jaar 1809".*

Het volgende opschrift vermeldt een afgeleverde opdracht:

"Simon Quaden heeft aan den slager geleevert 16 blokken".

Op een paar plaatsen troffen wij een zeer overzichtelijke vrachtstaat op de wand aan. De namen van de blokbreker en de vrachtvaarders zijn er in opgenomen. Zo vonden we ook een uitgewerkte vrachtstaat waar Simon Quaden als blokbreker bij vermeld staat. In dit overzicht is het aantal "maatblokken" en de hoeveelheid "overmaat" in duimen opgenomen. (Foto 38)

De blokbreker leverde t.b.v. de buitenmuren grote blokken mergel aan de opdrachtgever. Op het bouwwerk werden deze dan door de metselaar op de gewenste maat gezaagd. Een maatblok is een "theoretisch" blok met de afmeting 54 hoog x 54 breed x 84 diep, dat als rekenenheid gebruikt werd. De werkelijke grootte (hoogte) van de geladen blokken werd bepaald door factoren zoals:

- Het in ongeveer gelijke delen doorzagen van een stoel.
- Storingen in de stoel.
- Een fossielenlaag in de stoel.
- Het eventueel kapot vallen van de stoel.

De geproduceerde overmaat werd genoteerd en op het eind van de rekening opgeteld en verrekend. Het berekende totaal aan overmaat werd dan gedeeld door 18, aangezien 18 duim bij elkaar één maatblok is ($18 \times 3 = 54$). Dit verrekenen gebeurde bij de uitbetaling van het loon, één keer per week of op het einde van de opdracht.

De vrachtstaat van
Simon Quaden
Foto 38

Quaden Simon	
Maatblokken	16
Overmaat	18
Totaal	34

ongeval. Verder dan een indicatie waar het ergens gebeurd zou kunnen zijn kwamen we niet. Hierbij zijn we uitgegaan van de bij de inventarisatie aangetroffen jaartallen. Van dit ongeval werd door het gemeentebestuur melding gedaan aan de procureur te Tongeren. Tussen 1830 en 1839 behoorde heel Limburg m.u.v. Sint Pieter en Maastricht bij België. De speurtocht naar meer gegevens omtrent dit ongeluk heeft, tot nu toe, niet meer opgeleverd dan de mededeling dat ze, helaas, vernietigd waren.

Van de andere, hier nog niet geciteerde blokbrekers Quaden hebben we bij de inventarisatie opschriften gevonden. Maar namen die alleen vergezeld gaan van een jaartal zijn in mijn ogen niet vermeldenswaardig. De Quadens zijn in diverse familieverbanden in de groeve werkzaam geweest. Uit de opschriften waarin meerdere namen vermeld stonden, bleek dat er vaker sprake was van een vader die met zijn zoon/zonen werkte. Er zijn ook opschriften gevonden van broers of neven die samen werkten, terwijl de relatie oom/neef eveneens werd aangetroffen.

In het Achterdeel zijn naast de familie Quaden uit Heer ook nog andere blokbrekers werkzaam geweest. Een aantal namen daarvan waren we in een eerder besproken deel van de groeve ook al tegengekomen. In diverse opschriften troffen we de namen aan van een aantal blokbrekers uit Heer die hier tussen 1830 en 1840 gebroken hebben:

Arnoldus Speessen
Nicolaes Speessen
Martinus Speessen
Willem Janssen
Mathias Janssen
Nicolaes Slijpen

We hebben ook enkele opschriften aangetroffen die blokbrekers uit Keer betroffen. Deze namen zijn:

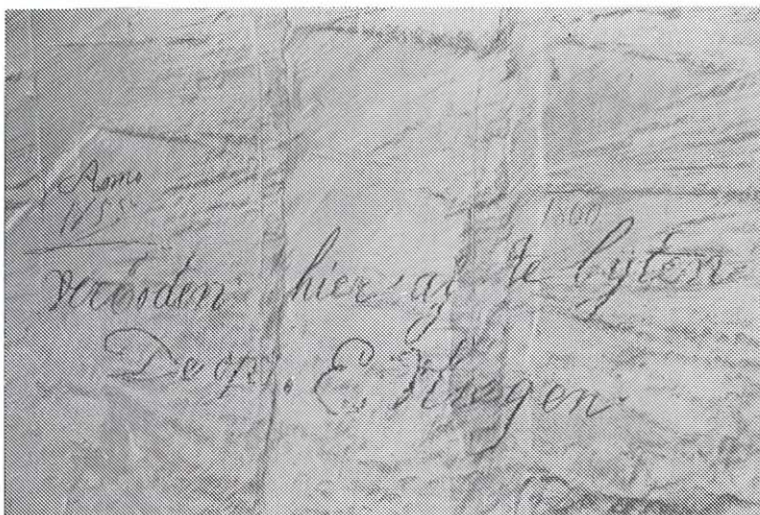
Joannes Huveneers
Godefricus Huveneers
Jan Spronck

Deze inventarisatie bracht in dit deel nog een aantal opschriften aan het licht, die zonder meer het vermelden waard zijn. Zo is er bijvoorbeeld rechts achterin de mededeling uit 1826 voor de heren blokbrekers, die aangaf dat de gemeente Heer de "vrije" situatie in de groeve middels een nieuw reglement wilde beteugelen. (Foto 39)

Het Achterdeel is uitgebroken in een periode dat het blokbreken steeds meer aan regels gebonden werd. De veiligheid van de blokbrekers ging een grotere rol spelen. Eerder heb ik al besproken dat Staatstoezicht op de Mijnen zijn invloed hierbij duidelijk deed gelden. In dit deel vonden we dan ook meerdere opschriften van de opzichters. Deze opschriften zijn het meest in rode krijt met grote letters op de wand aangebracht. De meeste opschriften zijn van de

"Anno 1855 Verboden hier af te bijten 1860".
den opz. E. Vliegen" (Foto 41)

E. Vliegen opzichter
van Cadier en Keer.
Foto 41

In het jaar 1860 hebben E. Vliegen als groeve-opzichter en J. Schreurs als burgemeester van Cadier en Keer zoals reeds eerder vermeld de gehele groeve opgemeten. Ze hebben toen overal het jaartal 1860 aangebracht, al dan niet vergezeld van hun namen. Hun opschriften vonden we dan ook in dit deel van de groeve. Dat hun werk ook dorstig maakte blijkt uit het volgende opschrift:

"Vliengen, Schreurs en Duchateau gedronken een druppel 6 sept 1860".

Op het punt dat het verst verwijderd is van de ingang van de groeve, uiterst rechts achterin, vonden we nog het volgend opschrift van deze heren:

"475 passen is de berg tot hier lang".

We troffen ook nog een heel aardig opschrift uit 1828 aan dat ik, ondanks de "onkuise" taal die erin gebezigd wordt, zonder meer het vermelden waard vind:

"den 27 january Huveneers Polser van Keer heeft een mandel stont gesegeten dat het stonk door den gehelen berg".

Op vele plaatsen in dit deel troffen we opschriften aan van blokkbrekers met daarbij de gebruikelijke vrachtstaten die bestaan uit een verticale streep met links en rechts een aantal getallen. (Foto 42)

Op de vrachtstaat betekent elke regel één kar blokken. Links van de streep staat het aantal "maatblokken" dat getransporteerd is. Rechts van de streep staat de overmaat in vergelijking met een maatblok

3.5 Het Nieuwe deel

Dit deel kunnen we vinden links achterin de groeve. Het is uitgebroken in de jaren 1911 en 1912. De blokken werden gebroken t.b.v. de bouw van Huize St. Jozef. Men is er zeer systematisch te werk gegaan. Dat blijkt uit de rechte, niet al te hoge gangen, die haaks op elkaar staan. De gangbreedte is overal hetzelfde en de kolommen die zijn blijven staan, zijn erg groot van formaat. (Foto 43)

Landschap in het
Nieuwe Deel.
Foto 43

Er staan twee aardige opschriften die het vermelden waard zijn. Het eerste gaat waarschijnlijk over mensen die hier gewerkt hebben, want er staat bij dat het de "blokkenrijders" van het Voogdijgesticht te Heer waren. Verder stond er een opschrift van vier onderduikers, J. Heuts, Ph. Janssen, N. Luyten en J. Borro uit Heer, die in september 1944 ter plaatse een aantal dagen voor de bezetters geschuild hebben. Zij brachten bij dit opschrift hun portretten in silhouet aan.

Literatuur

- Archief Margraten, oud gemeente-archief Cadier en Keer, dossier mijnbouw/groeves.
- Archieven Staatstoezicht op de Mijnen, dossier Keerderberg.
- J.A.Th. Dielis, Bergeyk 1956, Bijlage 4 van de Rapportage aan de Provinciale Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de St. Pietersberg (ongepubliceerd).
- L. Duysens, Huize St. Jozef 1911 - 1986, 1986 Maastricht.
- J. Gyselincq, Brussel 1989, tijdschrift Monumenten en Landschappen, Mergel als bouwsteen.
- Frater A. M. Husson en broeder J. Boekema, "De grotten van de Heerderberg" Manuscript (ongepubliceerd) 1941.
- Rijks Archief Limburg te Maastricht, dossier mergelgroeves betreffende Scharnderberggroeve en Heerderberggroeve onder Cadier en Keer, 1911-1912.
- Rijks Archief Limburg te Maastricht, register van de schutterij van Heer (verzameling handschriften).
- H.J.H. Schurgers, Valkenburg 1972. Waar de brede stroom der Maas..., Beknopte geschiedenis van Limburg.
- Stads Archief Maastricht, oud gemeente-archief Heer.
- J. M. van de Venne Geschiedenis van Heer, Maastricht 1957.
- F.S. van Westreenen en J.M.M. Cobben, Maastricht 1984, "De conditie van de blokbrekers te Heer", S.O.K Mededelingen — nr.4.
- A. van Wijngaarden, Maastricht 1976, "De onderaardse kalkgroeven van Zuid-Limburg", Wetenschappelijke mededelingen K.N.N.V. nr. 71.

Dankwoord

Ik ben een aantal personen dankbaar voor de van hen ontvangen informatie, hulp, adviezen en medewerking bij het tot stand komen van dit themanummer.

Op de allereerste plaats de leden van de projectgroep waar ik deel van uit maak. Zonder de bijdrage van Jaques Maes, Jos Pletsers, Henk Ramakers en Richard Ramakers aan de inventarisatie, was het schrijven van dit themanummer absoluut onmogelijk geweest. De mooie foto's van Henk Ramakers en de door hem vervaardigde tekeningen zijn een onmisbaar element in de beschrijving van deze groeves.

Br. J. Slenter die mij welwillend van adviezen en materiaal voorzag. Ik heb dit als zeer prettig en zinvol ervaren.

Dhr. W. Miseré van Staatstoezicht op de Mijnen die mij een aantal historisch waardevolle bescheiden m.b.t. de groeves kopieerde en ter beschikking stelde.

Dhr. G. Slangen voor het corrigeren van de tekst.

Dhr J. Vranken van de gemeente Margraten, die zeer behulpzaam was bij het napluizen van het archief van de voormalige gemeente Cadier en Keer.

Dhr. E. Jeukens die mij informatie verschaftte m.b.t. het blokbreken.

Op de laatste, maar niet de onbelangrijkste plaats, mijn echtgenote Marjon en zonen Ralf en Rob voor het accepteren van de periode dat ik in mindere mate voor hen beschikbaar was.

Deze 20e uitgave van SOK Mededelingen kwam tot stand met medewerking van:

J. Boelen

Cafe 't Brökske
St. Hubertusstraat 2
Kanne, België
Telefoon 012 - 45 53 55

Fa. Geurts

Voor verkoop en reparatie van Petromaxen
L. v/d Maesenstraat 2
6301 EA Valkenburg a/d Geul
Telefoon 04406 - 1 24 16

Machinefabriek Klinkers

Heugemerweg 39-41
6221 GE Maastricht
Telefoon 043 - 21 28 68

Mergelbouwsteen v.o.f.

Bergstraat 31
6301 AB Sibbe
Telefoon 04406 - 1 44 60

Stichting Jezüietenberg

Voor rondleidingen:
Cannerweg 193
6213 BD Maastricht
Telefoon 043 - 21 34 88

VVV-VCB Maastricht

Kleine Staat 1
6211 ED Maastricht
Telefoon 043 - 28 08 08*

Colofon

De Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven is geassocieerd met Subterranea Brittanica (UK)

Er wordt naar gestreefd SOK Mededelingen minimaal 2x per jaar uit te geven.

Prijs van deze uitgave:

Voor abonnees

f 9,00 of Bfr. 160 inclusief verzendkosten

door overmaking van f 9,00 via bijgevoegde accept-giro of door

overmaking van Bfr. 160 op rekeningnummer 000-150 7143-54 t.n.v.

Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

De Bosquetplein 6-7

NL 6211 KJ Maastricht

Losse verkoop

f 12,50 of Bfr. 240 tegen contante betaling op het redactieadres.

f 15,00 of Bfr. 290 inclusief verzendkosten uitsluitend schriftelijk te bestellen bij:

Publicatiebureau Natuurhistorisch Genootschap

Groenstraat 106, 6074 EL Melick

door overmaking van de kosten op postrekening

Nederland 429 85 1

België 000-161 6562-57

onder vermelding van het gewenste.

Copyright: auteursrechten voorbehouden, overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Samenstelling en redactie

Ton Breuls

André Terlingen

Redactieadres

Bovenstraat 28, 3770 Kanne, België

For summaries in English, please contact the editor.

